

ТРЕЋЕ ОДЕЉЕЊЕ

ПРЕДМЕТ Д.Г. И С.Г. ПРОТИВ СРБИЈЕ

(Представка број 61347/21)

ПРЕСУДА

Члан 8. • Породични живот • Непредузимање адекватних и благовремених корака од стране домаћих судова како би се правилно решило питање континуираног смештаја детета у хранитељској породици и како би се обезбедио редован контакт са родитељима • Потпуно отуђење детета од родитеља
Члан 8. • Породични живот • Дужина поступка за лишавање родитеља родитељског права • Недостатак брзог одговора власти на њихове захтеве за редовнијим контактом са дететом, што је негативно утицало на њихов однос са њим
Припремила Служба Секретаријата. Не обавезује Суд.

СТРАЗБУР

24. јун 2025. године

Ова пресуда ће постати правоснажна у околностима из члана 44. став 2. Конвенције. Може бити предмет редакцијских измена.

У предмету Д.Г. и С.Г. против Србије,

Европски суд за људска права (Треће одељење), на заседању Већа у саставу:

Ioannis Ktistakis, председник,

Peeter Roosma,

Lətif Hüseynov,

Diana Kovatcheva,

Úna Ní Raifeartaigh,

Матеја Ђуровић,

Canòlic Mingorance Cairat, судије,

и Милан Блашко, секретар Одељења,

Имајући у виду:

представку (број 61347/21) против Републике Србије поднете Суду 11. децембра 2021. године на основу члана 34. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода (у даљем тексту: Конвенција) од стране два држављанина Србије, господина Д.Г. и госпође С.Г. (у даљем тексту: подносиоци);

одлуку да се Влада Републике Србије (у даљем тексту: Влада) обавести о притужбама које се тичу почетног, а затим континуираног смештаја сина подносилаца М. у хранитељску породицу, контакта између подносилаца и М. након његовог смештаја у хранитељску породицу и дужине поступка за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М.;

одлуку да се имена подносилаца не обелодањују;

запажања странака;

Након већања на затвореној седници 20. маја 2025. године,

Доноси следећу пресуду, која је усвојена тог дана:

УВОД

1. Овај случај се тиче непосредног привременог смештаја сина подносилаца, М., у хранитељској породици 2017. године и недостатка редовног контакта између подносилаца и М. након тога, као и дужине поступка за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М.

ЧИЊЕНИЦЕ

2. Подносиоци су рођени 1964. и 1977. године и живе у А. Подносиоце је заступала госпођа Лекић Врзић, адвокатица која ради у А.

3. Владу је заступала њихова заступница, госпођа З. Јадријевић Младар.

4. Чињенице у вези са предметом могу се сумирати на следећи начин.

I. ОПШТЕ ИНФОРМАЦИЈЕ О ПРЕДМЕТУ

5. Подносиоци су отац (Д.Г.) и мајка (С.Г.) детета М., рођеног 2014. године. Подносиоци имају још двоје деце (рођени 2001. и 2002. године) у односу на које је подносилац потпуно лишен родитељског права, а подносиатељка делимично лишена родитељског права. Деца су смештена у хранитељској породици, све преко Центра за социјални рад А. (у даљем тексту: Центар А.). Поред тога, подносилац има ћерку из друге везе (рођена 2013. године), што је и случај и са подносиатељком (рођена 1996. године).

6. Подносилац је био у притвору између 1. септембра 2014. и 6. августа 2016. године, а служио је затворску казну између 5. децембра 2016. и 4. августа 2020. године. Подносиатељка је живела са М. и мајком подносиоца у њиховој породичној кући у селу О.

7. Подносиоци примају породични социјални додатак од 2012. године.

II. СМЕШТАЈ М. У ХРАНИТЕЉСКОЈ ПОРОДИЦИ

8. Центар А. је примио телефонски позив 16. августа 2017. године од особе чији је идентитет чуван у тајности. Та особа је тврдила да је син подносилаца, М., који је у то време имао три године, био занемарен и да је сваки дан проводио са својом баком, која је била стара и имала је смањену покретљивост.

Чланови особља Центра А. су наводно покушали да контактирају подносиатељку телефоном, али није било одговора.

9. Око 15.30 часова, два члана особља Центра А. посетила су дом подносилаца. Истог дана су састављена два извештаја, један је припремио дефектолог Центра А., а други социјални радник Центра. У извештајима је наведено да су запослени у Центру А. пронашли М. у дворишту, како седи на бетонским блоковима високим 1,5 метара и хода бос по подручју где је по земљи било разбацано много оштрих предмета. Што се тиче хигијене, његов физички изглед (и одећа и тело) је изгледао запуштено, а имао је и посекотину испод носа. На питање како је задобио повреду, М. је одговорио да је пао низ степенице које воде до улазних врата куће.

Није било оградe између дворишта и јавног пута окружено стрминама, а у близини су се налазили раскрсница и мост, што је представљало ризик по безбедност детета. Дете је рекло запосленима из Центра А. да је чувало козу, која је била везана у близини.

Дететова бака је седела на земљи и јела лепињу, а обавестила је запослене из Центра А. да јој је М. донео лепињу. Затим је замолила М. да јој донесе воде из куће. На питање ко се о коме брине, бака је одговорила да се М. брине о њој и да она не може да се брине о њему. Бака је обавестила запослене из Центра А. да је дететова мајка радила као берачица воћа. Такође је рекла да није способна да уведе запослене из Центра А. у кућу, али да ће дете то учинити.

Запослени из Центра А. су известили да бака није пратила дете нити је показала да води било какву бригу о њему. Запослени из Центра А. су посетили кућу и известили да је била неуредна, прљавица и да није било одговарајуће хране за дете. Запослени из Центра А. су проценили да је дете било занемарено, да се о њему није бринуло, пошто је цео дан био остављен са баком, која није могла да се брине о њему, и да је његова безбедност била угрожена.

10. На основу горе споменутих извештаја, Центар А. је 16. августа 2017. године донео одлуку којом је М. истог дана привремено смештено у хранитељску породицу. Центар је следећег дана обавестио подносиоца о својој одлуци. Центар А. је навео да идентитет оца детета није познат.

У одлуци је наведено да М. нема родитељско старање, пошто је идентитет његовог оца непознат и да се његова мајка не брине о њему на одговарајући начин. Мајка је остављала дете без надзора одраслих од јутра до вечери, десет сати. Тако су 16. августа 2017. године у 14 часова два запослена из Центра А. пронашла дете, које није било збринуто од стране његове мајке нити било које друге одрасле особе. То је било довољно да Центар А. изда меру привременог смештаја М. у хранитељску породицу.

У одлуци о мери је наведено да се она уручује подносиоци али то упутство није испоштовано.

11. Следећег дана, подносиоца је поднела кривичну пријаву против запослених у Центру А. јавном тужиоцу А., тврдећи да су 16. августа 2017. године одвели њено дете, М., из дворишта породичне куће, где је био под надзором своје баке по оцу, и одвезли га аутомобилом у непознатом правцу.

12. Истог дана, подносиоца је поднела пријаву Министарству рада и социјалне политике (у даљем тексту: Министарство), тврдећи да је поподне 16. августа 2017. године, након што се вратила кући са посла у воћњаку, сазнала од своје свекрве да су око 15:30 часова две особе стигле аутомобилом и одвеле њеног трогодишњег сина са собом у непознатом правцу. Позвала је полицију, која је стигла и контактирала Центар А., који је обавестио полицију да су његови запослени одвели М. јер се играо сам у дворишту и да су га сместили у хранитељску породицу.

13. Центар А. је 18. августа 2017. године исправио своју одлуку од 16. августа 2017. године и именовао Д.Г., подносиоца представке, као оца детета. Одлука је достављена подносиоци, али не и подносиоцу.

14. Подносиоца је 1. септембра 2017. године дала усмену изјаву Центру А. Поновила је шта се догодило 16. августа 2017. године и додала да је, заједно са полицијом, тражила дете. Рекла је да је приликом свог радног ангажмана (обављала сезонске пољопривредне радове), њена свекрва бринула о М. и да је њена свекрва била у стању да се брине о њему, да га храни и успава. Двориште њихове куће је било ограђено, а врата оградe су се закључавала кључем. Чак су и степенице које воде до улазних врата куће биле ограђене, тако да је дете могло лако да се пење и спушта. Подносиоца је нагласила да Центар А. има њен број телефона, али да је није контактирао. Такође је нагласила да се добро бринула о детету и да може позвати сведоке да то докажу. Тражила је да јој се М. врати и противила се томе да му се одреди старање.

15. Истог дана, друга подносиоца је поднела писану жалбу Министарству против одлуке од 16. августа 2017. године. Навела је да јој је спорна одлука уручена 18. августа 2017. године. Нагласила је да дете никада није било без надзора и да нема доказа који би указивали на супротно. Такође је истакла да, иако се спорна одлука односи на привремену меру, трајање те мере није одређено. Исто се тако жалила да није имала контакт са М. откако је одузет и напоменула је да одлука о привременој мери није уручена оцу детета.

16. Центар А. је 12. септембра 2017. године поднео Министарству одговор на жалбу подносиоце. Центар је навео да је одмах након „пријављеног занемаривања [детета]” покушано позивање мајке телефоном, али се она није јавила, те су запослени из Центра А. отишли у породичну кућу подносиоца. Тамо су „проценили да су живот и безбедност малолетног детета озбиљно угрожени”, и то је био разлог зашто су дете одвели. М. је прегледао лекар, који је пронашао рану на његовом телу и глави, а током разговора са М. утврђено је да га је бака ударила по глави.

17. Подносиоца је 22. септембра 2017. године поднела захтев Центру А., тражећи право на контакт са М. Нагласила је да јој нису достављене никакве информације о његовом боравишту. Навела је да су га двоје њене старије деце, која су такође смештена у хранитељску породицу, посетила и да су јој рекла да је био уплашен, да је плакао и да није правилно хранен. Подносиоца је нагласила да је била забринута за њега и да је био веома везан за њу. Даље је нагласила да о њеној жалби на одлуку о привременој мери још није одлучено, иако су прошле три недеље.

18. Подносиоца је 6. октобра 2017. године поднела додатне поднеске Центру А., наводећи да је тог дана видела М. од 10 до 11.20 часова. Приметила је да је смршао, да је имао веома блед тен и тамне кругове испод очију. М. је носио ципеле без чарапа, иако је било прилично хладно. Све време је био уз њу и плакао. Доносила му је чоколадно млеко и чипс, а он је обоје нестрпљиво јео. Подносиоца је поново нагласила да није било разлога да је одвоји од детета и инсистирала је да јој се врати.

19. Подносиоца се 20. октобра 2017. године састала са М. у Центру за породични смештај и усвојење К. (у даљем тексту: Центар К.).

20. Министарство је 3. новембра 2017. године поништило одлуку од 16. августа 2017. године и вратило предмет Центру А. на поновно разматрање. Министарство је закључило да је Центар извршио адекватну процену свих релевантних околности, али није пружио адекватне разлоге у својој одлуци. Одлука Министарства је достављена подносиоци 23. новембра 2017. године.

21. Подносиоца је 7. новембра 2017. године дала усмену изјаву у полицијској станици А. у вези са својом кривичном пријавом против запослених у Центру А. Објаснила је да није било разлога да јој се дете одузме и не врати. Објаснила је да М. никада није остављен сам, осим та два дана када га је оставила код баке јер је она била на послу и брала трешње.

22. Дана 15. новембра 2017. године, тим из К. Центра, састављен од васпитача (педагога) и психолога, саставио је извештај за Центар А. о два састанка подносиоце и М.

Што се тиче састанка од 6. октобра 2017. године, у извештају је наведено да је подносиоца стигла неспремна, видљиво љута на чланове особља Центра А. што су јој одузели М., и да су првих десет минута и она и дете плакали. Подносиоца је драматичним гласом говорила М. да је отет од ње и да заиста треба да плаче. Чланови особља присутни у Центру К. у то време упозорили су подносиоцу да ће састанак бити прекинут уколико не контролише своје емоције и не успостави позитивну интеракцију са дететом. Подносиоца је прихватила савет и разговор између ње и детета се концентрисао на обострана искуства. Дете је све време седело у мајчином крилу, грлило је, додиривало јој лице и смејало се са њом. Мајка је дала М. сок и слаткише које је понела са собом. Раздвајање је било стресно за М. и он је плакао.

Што се тиче сусрета од 20. октобра 2017. године, у извештају се наводи да је прошао глатко. М. је био срећан што види мајку, прихватио је контакт са њом, све време јој је седео у крилу, разговарали су о догађајима из заједничког живота и смејали се заједно. Дете није плакало када су се раздвојили и са радошћу је ишчекивало следеће сусрете.

У извештају се наводи да је између подносиоце и детета постојала добра емоционална веза и да је стресан почетак првог контакта био резултат њихове дуже раздвојености.

Након сваког сусрета, подносиоца је изразила потребу да разговара са стручним тимом Центра К.

23. Подносиоца је 9. децембра 2017. године поднела поднесак Центру А., наводећи да је 23. новембра 2017. године примила одлуку Министарства од 3. новембра 2017. године, тек након што је лично дошла у Центар А. да је затражи. Жалила се да га је у четири месеца откако је М. одведен из свог дома, видела само два пута, сваки пут по један сат, и тек након што се жалила полицији, јавном тужиоцу, Министарству и Омбудсману. Поновила је своје наводе да је дете изгубило на тежини и да делује занемарено и под сталним стресом као резултат бруталног одвајања од мајке и дома. За наводне чињенице које су послужиле као основа за одузимање детета сазнала је тек из одлуке Министарства, будући да те чињенице нису споменуте у одлуци Центра А. од 16. августа 2017. године. Тиме је била спречена да ефикасно учествује у поступку.

Подноситељка је тражила да јој се достави лекарски извештај споменут у одлуци Министарства – у којем се наводи да је дете рекло да га је бака по оцу ударила по глави – као и извештаји запослених у Центру А., како би могла да поднесе своје коментаре. Оспорила је веродостојност чињеница наведених у тим извештајима и жалила се да су запослени у Центру А. ушли у њену кућу без овлашћења. Такође је тражила да се наруче извештаји Центра К. о њеним контактима са дететом, извештај о стању М. у хранитељској породици и психијатријска евалуација. Даље је тражила да се бака детета саслуша као сведок.

24. Дана 29. децембра 2017. године, Центар А. је усвојио нову одлуку о хитном смештају М. у хранитељску породицу. У одлуци је наведено да су 16. августа 2017. године, након другог телефонског позива о занемаривању М., запослени Центра А. посетили кућу подносилаца. Одлука се ослањала на горе споменуте извештаје Центра А., опширно позивајући се на налазе у тим извештајима. На основу тих налаза, Центар А. је закључио да је било неопходно сместити М. у хранитељску породицу јер би његова безбедност, живот и развој били угрожени да је остао са подносиоцем.

У одлуци је такође наведено да је подносиатељка дала усмену изјаву и да је Центар А. 13. децембра 2017. године послао захтев затвору у којем је подносилац служио казну затвора како би добио његову изјаву, али затворске власти нису одговориле.

25. Подносиатељка је 22. јануара 2018. године поднела жалбу на горе наведену одлуку, понављајући своје претходне аргументе и додајући да Центар А. није прикупио све релевантне доказе. Такође се жалила да није постојао временски оквир у вези са смештајем М. у хранитељској породици и да није имала довољно контаката са њим.

26. Министарство је 20. марта 2018. године одбило жалбу подносиатељке и потврдило одлуку Центра А. од 29. децембра 2017. године. Поновило је налазе горе наведених извештаја и подржало закључке Центра А. Министарство је утврдило да су услови у којима је М. пронађен захтевали хитне мере, наиме његово уклањање из породице подносилаца и смештај у хранитељску породицу. Није се бавило жалбом подносиатељке да није имала довољно контаката са М.

27. Подносиатељка је 15. маја 2018. године поднела тужбу Управном суду у своје име и у име М. Поновила је своје претходне аргументе и нагласила да њена права на контакт са М. нису успостављена у протеклих девет месеци откако јој је одузет.

28. Управни суд је 31. октобра 2018. године одбацио тужбу подносиатељке, потврдивши налазе Центра А. и Министарства, не разматрајући њене жалбе да није имала довољно контаката са М.

III. ПОСТУПАК ЗА ЛИШАВАЊЕ ПОДНОСИЛАЦА РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА У ОДНОСУ НА М.

29. Центар А. је 22. маја 2019. године поднео тужбу против подносилаца Основном суду у А., тражећи лишавање њихових родитељских права.

Наведено је да је тим стручњака Центра А. одлучио да покрене тај поступак. Тужба се ослањала на извештај социјалног радника Центра А. од 18. јануара 2019. године, у којем је наведено да је подносиатељка веома емотивно реаговала на одлуку Центра А. да смести М. у хранитељску породицу. Она је оспорила налазе Центра А. и није могла да прихвати да је њена брига о М. била неадекватна, и рекла је да би, ако јој дете буде враћено, учинила исто као и раније. Током првог контакта са М. у просторијама Центра К., она је интензивно реаговала, подстичући М. да плаче и терајући га да пије чоколадно млеко које је понела са собом, до те мере да је морала бити позвана служба заштите. Други контакт између мајке и детета био је мирнији. У извештају се наводи да су у неколико наврата позивали мајку да дође у Центар А. како би се направио нови план контакта, али она није одговорила, нити је показала било какву иницијативу у вези са контактирањем Центра А. Једном је позвала Центар А., тражећи да јој се дете врати јер је обезбедила „физичке услове за дете” у свом дому. У извештају се даље наводи да мајка у протеклој години није доприносила издржавању детета нити му било шта нудила. Када је обавештена да је М. тражио своју играчку трактор, одговорила је да може да се игра са њом када дође кући.

У извештају се даље наводи да је отац, који је био у затвору од 7. августа 2017. године, написао писмо Центру А. у којем се распитује о својој другој деци, али не и о М. Поред тога, лечен је од алкохолизма, више пута је злостављао блиске рођаке и сексуално је злостављао своја друга два детета. Није показивао интересовање за бригу о М. од његовог рођења и потпуно је занемарио све његове потребе. У извештају се закључује да подносиоци немају капацитет да „унапреде свој потенцијал”, тако да би потпуно лишавање родитељског права оба родитеља „створило услове за адекватну заштиту малолетног М. у складу са његовим најбољим интересима”.

Извештај се даље ослањао на налаз који је 29. марта 2019. године саставио васпитач Центра А., који је навео да је, након што је дете смештено у хранитељску породицу, мајка реаговала бурно и да није схватала своје понашање, што је довело у опасност живот, здравље и безбедност детета. Од смештаја детета у хранитељску породицу, мајка је имала два контакта са њим. У протеклој години није одговорила на покушаје Центра А. да ступи у контакт са њом. Једном приликом, када је дошла у Центар А. да покуша да јој се обнови породични додатак, није имала намеру да пита запослене Центра А. задужене за питања деце о М., али је случајно наишла на шефа Одељења за питања деце, који јој је рекао да разговара са особом која води случај. Сви чланови тима су били присутни на разговору, а подносиатељка је рекла да није примила никакав позив од Центра А. да присуствује састанку јер поштар није достављао пошту. Када је упитана зашто сама није иницирала контакт са Центром А. и распитала се о детету, одговорила је да нема намеру да иде у К. да види дете и да је тражила да јој се дете доведе. Неколико пута је поновила да не мора нигде да иде да би видела дете.

У извештају је наведено да је подносиатељка усмено изразила жељу да се брине о М., али није показала ни минималну мотивацију да побољша своје родитељске способности. У извештају је подносиатељка окарактерисана као родитељ који нема капацитет да адекватно задовољи развојне потребе детета („да пружи основну негу, осигура безбедност, учини да се дете осећа вољено и цењено, пружи му адекватни интелектуални и социјални подстицај, постави јасна правила и границе” и научи га да прилагоди своје понашање друштвено прихватљивим нормама). У извештају је наведено да је подносиатељка, неадекватном негом, озбиљно угрозила живот, здравље и безбедност детета и да је њен недостатак неге могао имати „трајне и дубоке последице [по дете] у погледу његовог психомоторног развоја и његовог целокупног функционисања у пубертету”.

Што се тиче подносиоца, васпитач је изразио исти став као и социјални радник Центра А. у извештају.

Тужба се даље ослањала на извештај који је 15. маја 2019. године саставио психолог Центра А., у којем је наведено да је М. зачет као резултат обнављања везе између подносиоца када је подносилац био на слободи, односно ван затвора. Подносиатељка је крила своју трудноћу од старије деце, а та деца су изразила велико разочарање што је обновила однос са њиховим оцем, јер им је то показало да није разумела озбиљност злостављања које је он нанео другим члановима породице. Старија деца су изразила наведена осећања и критике у односу на подносиатељку током једне посете, а након тога је она престала да долази на заказане састанке са њима, тако да је изгубила контакт са њено двоје старије деце. У извештају је процењено да је главни приоритет подносиатељке био да одржи однос са подносиоцем и да користи децу за постизање тог циља.

У извештају је такође наведено да су чланови особља Центра А. радили са подносиатељком како би покушали да подстакну њену способност да препозна ризике по безбедност и здравље своје деце, као и њихове развојне потребе. Међутим, подносиатељка није искористила такву стручну помоћ, што је довело до закључка да није сматрала да су потребе деце за безбедност и развој довољно важне и да није имала довољно мотивације да се брине о њима.

Што се тиче подносиоца, у извештају је наведено да никада није покушао да одржи контакт са децом или да се брине о њима ван односа са подносиатељком, те да је био насилан према члановима породице (својој мајци, подносиатељки и њихово двоје старије деце) током дужег периода.

У извештају је закључено да ни мајка ни отац нису имали мотивацију нити способност да се адекватно брину о М. и да је у његовом најбољем интересу да се подносиоци потпуно лише родитељског права у односу на њега.

30. Подносиатељка је 21. јуна 2019. године поднела поднесак Центру А., истичући да иако се њихова одлука односила на привремени смештај М. у хранитељску породицу, није се позивала на трајање или услове тог смештаја. Исто тако се жалила да нису предузети никакви кораци у циљу враћања М. под њену бригу. Приложила је мишљење судског вештака из области грађевинарства које је ангажовала у вези са условима живота у њеној кући и стањем у дворишту. Вештак је саставио извештај који је укључивао фотографије на основу посете кући 14. маја 2019. године и закључио да је кућа функционална и безбедна, чврсте градње и погодна за заједнички живот више чланова домаћинства. Фотографије су приказивале уредну и добро опремљену кућу, са посебном собом за дете, дневним боравком, купатилом и кухињом.

Подносиатељка је такође изјавила да је већ обавила све припреме за упис М. у вртић у О. и да јој је потребно и лекарско уверење за њега. Замолела је Центар А. да усвоји одлуку којом се наводи да више нема потребе за смештајем М. у хранитељској породици и да узме у обзир да би се тако мало дете лако могло отуђити од мајке и породице.

31. Подносиоци су 24. јуна 2019. године поднели одговор на тужбу Центра А. Основном суду у А. (видети пасус 29 изнад), жалећи се да нису примили извештаје на које се Центар А. ослањао и оспоравајући чињенице и

закључке изнете у тужби Центра. Подносиатеља је нагласила да је увек одговарала на све предлоге Центра А. када су јој позиви били уручени и да је тражила од центра да све позиве достави и њеном адвокату, али то никада није учињено. Даље је нагласила да је искористила сва расположива правна средства против одлуке Центра А. да смести М. у хранитељску породицу.

Она је објаснила да се 5. септембра 2017. године, заједно са својим адвокатом, обратила Центру А. како би дала изјаву и предложила доказе који треба да буду изведени, али то није прихваћено. Такође је два пута путовала у К. да би се састала са сином, сваки пут по један сат.

У периоду између 12. марта и новембра 2018. године, због повреде ноге и повезане терапије, није била у могућности да се одазове позиву Центра А. У вези са тим, подносиатеља је приложила медицинску документацију и изјавила да је већ поднела исту документацију Центру А. и да је телефоном позвала Центар да обавести запослене да није у могућности да дође у њихове просторије.

Што се тиче контакта са М., потврдила је да га је два пута видела у просторијама Центра К. Међутим, она је оспорила наводе да га је подстицала да плаче, наводећи да нико од запослених у Центру А. није био присутан током њеног састанка са М., и да је он плакао јер је састанак био стресан за њега и да ју је замолио да га поведе кући са собом.

Подноситеља је оспорила наводе Центра А. о свом недостатку мотивације да брине о М., који су били садржани у извештају васпитача Центра А., и жалила се да васпитач никада није имао контакт са њом. Подносиатеља је такође тврдила да запослени у Центру А. нису предузели никакве кораке у циљу враћања детета и да је њихов закључак да она нема адекватне родитељске способности био лаконски.

Када је у питању прикладност куће за боравак детета, она је поднела мишљење вештака, тврдећи да у дворишту постоји трава, ограда између дворишта и пута и врата са бравом у огради, те да су степенице које воде до улазних врата куће ограђене, тако да су кућа и припадајуће двориште безбедни за М.

Подносилац је нагласио да је чак и пре рођења М. био у притвору или затвору, те да су стога сви закључци у вези са његовим родитељским способностима произвољни. Такође је негирао да је икада сексуално злостављао своју децу или било кога другог и истакао да никада није осуђиван за такво кривично дело.

32. Подносиатеља је 25. јуна 2019. године поднела захтев за привремену меру, тражећи да првостепени суд регулише њена права на контакт са М. Нагласила је да га је видела само два пута од 16. августа 2017. године, упркос сталном позивању Центра А. да јој дозволе да га види. Такође је тражила да јој се М. врати.

33. Центар А. је 2. јула 2019. године упутио поднеске у којима је објаснио да је 18. септембра 2017. године први контакт између подносиатељке и М. био заказан за 20. септембар 2017. године, који је требало да се одржи у просторијама Центра К., и да је подносиатеља пристала на наведено. Хранитељ је одвео М. у Центар, али се подносиатеља није појавила. Чланови особља Центра А. су је позвали телефоном и она је рекла да је код куће и да неће доћи у К., те да треба да контактирају њеног адвоката у вези са свим питањима која се тичу М.

Центар А. је тврдио да су 25. септембра 2017. године његови запослени поново позвали подносиатељку телефоном и да су се договорили са њом да ће се састанак са М. одржати 28. септембра у просторијама Центра К. Међутим, подносиатеља се није појавила. Чланови особља Центра А. су је поново контактирали телефоном, а она је рекла да није добила писани позив и да је требало да контактирају њеног адвоката.

Дана 29. септембра 2017. године, подносиатеља је дошла у Центар А. на његов позив, а када јој је предложено да се направи распоред како би се организовале посете М.-у током дужег периода, она је то одбила. Након тога, Центар А. је позвао подносиатељку, усмено и писмено, да дође у његове просторије ради израде распореда њених посета М.-у, али она није одговорила на те позиве.

Исто тако је наведено да подносиатеља није преузела никакву одговорност за своје пропусте у бризи о М. и да је рекла запосленима у Центру А. да је, по њеном мишљењу, била у праву што је оставила дете код његове баке јер је „њој [баки] био потребан неко да се брине о њој, а не неко о коме би се бринула”. Такође је рекла да би поново учинила исто. Центар А. је истакао да је, након што је М. смештен у хранитељску породицу, његова бака случајно запалила кућу.

Центар А. је потврдио да је подносиатеља долазила у Центар А. неколико пута, али сваки пут у вези са породичним социјалним додатком. Служби задуженој за њену децу обратила се само једном, и то само зато што ју је руководилац те службе случајно срео у ходницима и питао је зашто није одговорила на позиве које је послао Центар А. Руководилац службе ју је такође упозорио да би њено игнорисање позива Центра А. и избегавање сарадње у случају њене деце могли бити искоришћени против ње на суду.

У усменој комуникацији са запосленима Центра А, подносиатеља је користила увредљив језик, викала, псовала и претила им, и оптуживала их да су јој украли пеглу из куће, до те мере да је полиција морала бити позвана да интервенише. Једном је рекла особи која је водила њен случај: „Сада ћеш платити главом”. Често је снажно и бучно затварала врата канцеларија или улаза Центра А. .

Подносци су закључени наводом да подносиатеља није имала увид у своје понашање и последице истог по њену децу, да није имала стабилност нити доследност, да није поштовала договоре, да није могла да служи као узор својој деци и да није била у стању да одржи стабилан однос са њима.

Центар А. је оспорио тврдњу подносиатеље да није имала никакав контакт са васпитачем Центра као неистиниту, будући да је васпитач био укључен у њен случај од 2008. године и да се у више наврата састајао и са подносиатељком и са њеном децом.

Што се тиче навода подносиатеље да у периоду између 12. марта и новембра 2018. године није била у могућности да одговори на позив Центра А. због повреде ноге и повезане терапије, она никада није обавестила запослене у Центру о томе.

На основу горе наведених информација, Центар А. је предложио да суд одбаци захтев подносиатеље да јој се М. врати.

У погледу њеног захтева за контакт са М., Центар А. је навео да његов тим стручњака сматра да такав контакт није у најбољем интересу детета. Међутим, то питање је препуштено суду, а Центар је нагласио да, ако се такав контакт дозволи, мајка треба да буде спремна за овакве сусрете током периода од најмање месец дана и да долази у просторије Центра А. једном недељно, сваког уторка у 9.30 часова.

34. Центар А. је 16. јула 2019. године саставио распоред за припрему подносиатеље за контакт са М.

35. Први састанак између подносиатеље и М. одржан је 9. августа 2019. године у просторијама Центра К.

36. Подносиатеља је 13. августа 2019. године поднела писане поднеске Центру А., оправдавајући своје одсуство са састанка заказаног за тај дан у Центру због „смрти”. Замолила је Центар А. да састанак закаже за други дан и навела да ће, у одсуству било каквих информација у том погледу, доћи у просторије Центра А. 20. августа 2019. године, како је претходно заказано. Такође је замолила да се следећи састанак са М. закаже што је пре могуће, јер је на њиховом последњем састанку 9. августа 2019. године приметила да је он своје хранитеље називао „мама и тата”.

37. Подносиатеља је 21. августа 2019. године позвала суд да донесе одлуку о њеном захтеву за привремену меру. Она је изјавила да је од 19. јула 2019. године једном недељно одлазила у Центар А. како би се припремила за контакт са М. На састанцима у Центру А., разговори су се концентрисали на услове смештаја М. и шта је јео, као и на питања подносиатеље шта је М. волео да једе, са којим играчкама је волео да се игра и шта би му она дала на њиховом првом сусрету. Рекла је да је волео бојење књига и вожњу бицикла и да би му она дала већи бицикл.

Што се тиче њеног првог сусрета са М. 9. августа 2019. године, подносиатеља је навела да је М. дошао са својим хранитељима, које је звао „мама и тата”. Рекао је да у њиховој кући има два брата и да никада неће ићи кући са подносиатељком јер му је тако речено. Такође јој је рекао да су му дан раније „родитељи” купили нови бицикл и да жели да иде кући да га вози. Исто је тако рекао да су му купили бојанке. Подносиатеља је веровала да су запослени у Центру А. рекли хранитељима да купе М.-у те играчке, чиме су омели њену намеру да их лично купи свом детету. Такво понашање запослених у Центру А. имало је за циљ потпуно отуђивање детета од његове биолошке мајке и успело је, јер је М. у то време, са пет година, сматрао своје старатеље својим родитељима, њихову децу својом браћом, а њихову кућу својим домом.

Након тог састанка, члан особља Центра А. рекао је подносиатељки да више не мора да долази у Центар А.

38. Подносиоци су 14. октобра 2019. године затражили од суда да одреди вештачење децјег психолога, психолога и неуропсихијатра како би се проценила њихова родитељска способност, да ли је у најбољем интересу М. да буде одвојен од родитеља, да ли смештај М. у хранитељској породици користи његовим дугорочним интересима и каква би врста контакта између М. и његових родитеља била најпогоднија током судског поступка.

39. Дана 25. новембра 2019. године, Основни суд у А. одредио је извештај психолога. Подносиатељки је наложено да унапред плати трошкове вештачења.

40. Дана 5. марта 2020. године, психолошкиња је поднела свој извештај. Што се тиче подносиоца представке, она је сматрала да његова родитељска способност мора да се процени након пуштања из затвора, где је био на лечењу од алкохолизма.

Што се тиче подносиоце, психолошкиња је закључила да је она особа нижих интелектуалних способности која не пати од тешке менталне болести која би могла оправдати лишавање родитељског права. Патила је од благе депресије и повећане анксиозности. Изразила је потребу да се брине о М. и своје интересовање за наведено. Као мајка, била је топла и способна да препозна и задовољи потребе М.

Што се тиче смештаја М. у хранитељској породици, психолошкиња је сматрала да су запослени у Центру А. имали оправдање за његов смештај у хранитељској породици, с обзиром на тадашње околности, како би се спречиле потенцијалне негативне последице по дете. Међутим, психолошкиња је сматрала да Центар А. није предузео адекватне мере да поново успостави однос између подносиоце и М., што је нарушило емотивну везу детета са мајком.

Психолошкиња је сматрала да су услови за развој М. у хранитељској породици били адекватни и да су старатељи добро бринули о њему.

У погледу контакта између М. и подносиоца захтева током судског поступка, психолошкиња је сматрала да, с обзиром на узраст и развој детета и здравствено и ментално стање мајке, као и на чињеницу да дете дуго није видело мајку, што је изазвало емоционалне поремећаје, поновно успостављање контакта и односа између њих треба да буде постепено. У почетку, контакт треба да буде под надзором, а затим без надзора у краћим интервалима, након чега би М. и његова мајка требало да проводе викенде заједно. Психолошкиња је такође препоручила да запослени у Центру пруже саветовање и мајци и детету.

41. Дана 22. маја 2020. године, ослањајући се на процену психолошкиње, подносиоци су позвали суд да одлучи о контакту између подносиоце и детета и да одбаци тужбу Центра А. да их лиши родитељског права у односу на М.

42. Центар А. је 1. јуна 2020. године обавестио суд да током ванредног стања изазваног пандемијом COVID-19, подносиоца ниједном није позвала Центар да се распита о М. Према тиму стручњака Центра А., мотивација подносиоце за контакт са М. није била аутентична и такав контакт не би био у најбољем интересу детета.

43. Подносиоци су 1. јула 2020. године позвали суд да одлучи о њиховом контакту са М.

44. Подносилац је 4. августа 2020. године пуштен из затвора, након чега се вратио да живи са подносиоцем у њиховој породичној кући у О.

45. Судски именована психолошкиња је 26. октобра 2020. године поднела своју процену о подносиоцу. Сматрала је да је он просечног интелектуалног капацитета и да има поремећај личности. У прошлости је патио од алкохолизма, али је био лечен од тога у затвору и апстинирао је од алкохола од 2016. године. Његов родитељски капацитет је био очуван и изразио је јасан интерес за контакт са М., успостављање емотивне везе са њим и потпуну бригу о њему. Психолошкиња је такође сматрала да би подносилац морао да настави лечење од алкохолизма.

Што се тиче контакта између М. и подносиоца захтева, психолошкиња је поновила своје претходно мишљење и навела три фазе поновног успостављања контакта. Препоручила је да у првој фази, која траје најмање два месеца, подносиоци имају надгледани контакт са М. два пута недељно у његовом месту боравка, уз претходну психолошку припрему детета и сарадњу са његовим хранитељима.

Препоручила је да у другој фази, која траје најмање додатна два месеца, подносиоци имају ненадзирани контакт са М. два пута недељно у трајању од два до три сата, у његовом месту боравка.

Препоручила је да у трећој фази подносиоци имају ненадзирани контакт са М. у својој кући викендом, до краја судског поступка.

Тakoђе је препоручила да би стручњаци из Центра К. требали да надгледају и процењују сваку фазу и дају даље препоруке у складу са тим, с обзиром на то да родитељи сматрају запослене у Центру А. одговорним за њихов недостатак контакта са М.

46. Ослањајући се на мишљење вештака, подносиоци су 5. новембра 2020. године позвали суд да регулише њихов контакт са М.

47. Подносиоци су 25. фебруара 2021. године поново позвали суд да регулише њихов контакт са М.

48. Подносиоци су 9. марта 2021. године обавестили суд да је подносилац био код психијатра 1. и 8. марта 2021. године и да је извештај психијатра показао да није имао симптоме алкохолизма.

49. Подносиоци су 10. марта 2021. године поново позвали суд да регулише њихов контакт са М.

50. Суд је 7. априла 2021. године одредио психијатријско вештачење у трошку подносилаца.

51. Основни суд је 14. априла 2021. године одбио захтев подносилаца за привремену меру у вези са њиховим контактом са М. (видети став 41. изнад). Што се тиче мишљења психолошкиње, Основни суд је утврдио да је психолошкиња утврдила да је дошло до видљивог напретка у родитељским способностима подносиатеље, али није дала никакво објашњење за такав закључак, те да је закључак психолошкиње да је лечење подносиоца од алкохолизма било успешно заснован само на његовој изјави. Основни суд је образложио своју одлуку позивајући се на чињеницу да је подносилац осуђен за породично насиље и да је патио од алкохолизма, и да су оба подносиоца лишена родитељског права у односу на своја друга два детета.

52. Подносиоци су се 5. маја 2021. године жалили на ту одлуку.

53. Подносиоци су се 17. маја 2021. године жалили Вишем суду у К. да основни суд није донео никакву одлуку по њиховој жалби на дужину поступка, поднетој 10. марта 2021. године.

54. Виши суд у К. је 9. јуна 2021. године уважио жалбу подносилаца на дужину поступка и утврдио да је она била прекомерна. Наложио је основном суду да предузме све процесне кораке како би убрзао поступак и што пре усвојио одлуку о привременој мери и главној тужби.

55. Тим сачињен од три стручњака (два психијатра и један психолог) из Института за ментално здравље у Београду је 10. септембра 2021. године поднео своје мишљење.

Што се тиче подносиатеље, закључили су да је њен интелектуални капацитет граничан (испод просека), да је неписмена и да је у стању да задовољи само основне биолошке потребе свог детета. Недостајала јој је способност да адекватно учествује у његовом развоју и задовољи његове емотивне потребе у смислу организованог стила родитељства.

Када је реч о првом подносиоцу, закључили су да је његов интелектуални капацитет просечан, да не пати ни од какве привремене или трајне менталне болести и да је његов алкохолизам у ремисији. Он је минимизирао улогу коју је играо у смештају своје деце у хранитељску породицу и своју одговорност у вези с тим, те је кривио запослене у Центру А. Као родитељ, препознао је само основне биолошке потребе детета и није имао јасан и консолидован стил родитељства.

Стручњаци су препоручили да би било у најбољем интересу М. да подносиоци задрже нека родитељска права у односу на њега, под надзором, у периоду од годину дана, са циљем поновног успостављања родитељског односа и развоја емоционалне везе унутар породице, након чега би требало да се изврши нова процена.

56. Виши суд у К. је 21. септембра 2021. године уважио жалбу подносилаца на одлуку основног суда од 14. априла 2021. године и вратио предмет том суду. Апелациони суд је утврдио да је закључак основног суда да нису испуњени услови за регулисање контакта између подносилаца и М. погрешан. Апелациони суд је утврдио да основни суд није дао довољне разлоге за неприхватање мишљења вештака да би било у најбољем интересу детета да постепено поново успостави контакт са родитељима.

57. Подносиоци су 14. октобра 2021. године поново позвали основни суд да регулише њихов контакт са М.

58. Ослањајући се на мишљења стручњака (видети горе наведене ст. 40, 45. и 51), основни суд је 26. новембра 2021. године одбио тужбу Центра А. да се подносиоци лише родитељског права у односу на М. Није усвојена никаква одлука у вези са контактом између подносилаца и М. Центар А. се жалио на ту пресуду.

59. Дана 13. јануара 2022. године, подносиоци су усмено затражили од Центра А. да им обезбеди контакт са М.

60. Основни суд је 17. јануара 2022. године усвојио допунску пресуду којом је наложио Центру А. да одмах, а најкасније у року од 48 сати од дана пријема те пресуде, састави план контакта између подносилаца и М., у складу са фазама које је психолошкиња препоручила у свом мишљењу (видети став 45. изнад).

61. Центар А. је 20. јануара 2022. године поднео основном суду план према којем је требало подносиоцима да се омогући надгледани контакт са М. сваког другог петка од 12 до 13.30 часова у периоду од три месеца, у просторијама Центра К.

Састанци којима је омогућен контакт су одржани у присуству тима стручњака Центра А. (старатељ, социјални радник, васпитач и психолог) и саветника за хранитељство Центра К.

62. Подносиоци су 23. фебруара 2022. године поднели А. центру своје коментаре о контакту са М. Навели су да је контакт настављен 28. јануара 2022. године. Дете је видело мајку први пут од 9. августа 2019., а оца први пут од децембра 2016. године. Подносиоци су сматрали да је сусрет прошао добро и да се дете сетило неких догађаја из детињства који су укључивали подносиатељку, његов породични дом и његове играчке. Подносиоци су му поклонили албум са фотографијама чланова породице, а М. је препознао свог брата и сестру. Замолио је подносиоце да му купе играчке и чизме. Такође је изразио жељу да се други сусрет одржи раније, а не за две недеље.

Међутим, на састанку 11. фебруара 2022. године дете је показало висок ниво отпора према родитељима, одбило је да прихвати поклоне које су му донели и рекло им је да му ти поклони нису потребни јер све што му је потребно има у дому С. (једног од хранитеља). По мишљењу подносилаца, такво понашање, које је било у потпуној супротности са првим сусретом, било је резултат утицаја хранитеља и могуће неких трећих лица. Дете је такође неколико пута рекло да је веома нервозно. Такође је рекао подносиатељки да га је С. родила и да највише воли С. Избегавао је физички контакт са подносиоцима. Неколико пута је покушао нешто да каже, али није могао. Написао је на папиру да је био тужан у А. Када су га подносиоци представке питали шта би желео да му донесу следећи пут, одговорио је да не жели ништа од њих. Када је подносиатељка потом почела да плаче, дете је почело да се извињава.

Након тог састанка, подносиоци су се консултовали са психолошкињом, тражећи савет о даљим састанцима са М. Подносиоци су нагласили да било какав савет психолошкиње не би имао ефекта ако на њихове састанке са М. утиче хранитељ, и ако ниједан од стручњака не сарађује са М. и не подржава покушаје да се поново успостави веза са њима.

Подносиоци су такође тражили телефонски контакт и састанке са С., како би њихово поновно спајање са М. прошло лакше и како би заједно могли да му објасне ко су му родитељи. Подносиоцима се чинило да је М. збуњен око тих питања, а самим тим и око свог идентитета.

Подносиоци су даље приговорили да дете и даље има презиме своје мајке, иако је званично промењено у очево.

63. Подносиоци су 10. марта 2022. године поднели додатне поднеске Центру А. Жалили су се да нису добили никакав одговор на свој захтев за телефонски контакт и састанке са С., нити на своје питање о презимену детета. Даље су тврдили да их је дете током састанка 11. фебруара 2022. године замолило да пристану да га С. одведе на крштење и да се потпише С.-овим презименом. Подносиоци су одговорили да је већ крштен 2015. године, а члан особља Центра А. који је био присутан на састанку рекао је да то треба проверити. Подносиоци су тврдили да је то била иста особа која је одвела дете из њихове куће у августу 2017. године и која их је годинама спречавала да га виде.

Подносиоци су тражили да буду обавештени о томе како је дете почело да мисли да је С. његова биолошка мајка, ко му је рекао да замоли родитеље да одобре С. да га одведе на крштење, ко му је рекао да је његово презиме С., ко му је рекао да је подносилац био у затвору и које методе су запослени у Центру А. применили како би припремили дете за поновно спајање са родитељима.

Подносиоци су тражили да психолог буде присутан на њиховим даљим састанцима са М. како би могло да се процени понашање детета, поред онога што је било потребно да се поново успостави његова веза са њима. Подносиоци су нагласили да, ако Центар А. не може да обезбеди присуство психолога, били би спремни да сами ангажују психолога и носе све трошкове. Под условом да Центар А. може да обезбеди присуство психолога, приговорили су на присуство психолошкиње која је доследно процењивала да не би требало да имају никакав контакт са М. и да би требало да буду лишени родитељског права.

64. Виши суд у К. је 10. марта 2022. године поништио првостепену пресуду од 26. новембра 2021. године и допунску пресуду од 17. јануара 2022. године и вратио предмет основном суду. Утврдио је да основни суд није утврдио све релевантне чињенице. У вези с тим, нагласио је да је Центар А. тражио да се син подносилаца, В., саслуша као сведок и да је у жалби навео да је В. изразио запосленима Центра А. да је уплашен због могућности да М. буде враћен подносиоцима, посебно због навода да је подносилац сексуално злостављао В. и његову сестру Ми., а подносиатељка то толерисала. Апелациони суд је такође нагласио да подносиоци никада нису поднели никакав захтев да им се В. и Ми. врате. Суд се позвао на телевизијску емисију под називом „ДНК” у којој су подносиоци учествовали и разговарали о М.-овом очинству, а такође су споменути В. и Ми., што је В. и Ми. осрамотило пред њиховим школским друговима. Другостепени суд се даље осврнуо на наводе Центра А. да подносилац није показао велико интересовање за контакт са М. док је био у затвору, као и на мишљења

стручњака који су истицали негативне аспекте личности подносилаца и њихових родитељских способности. Другостепени суд је такође утврдио да је основни суд дао већу тежину интересима подносилаца него најбољем интересу М.

65. У даљим поднесцима Центра А. поднетим 22. марта и 8. априла 2022. године, подносиоци су поновили своје наводе и захтеве и жалили се да нису добили никакав одговор. Такође су тврдили да су током састанка 6. априла 2022. године приметили да М. има очигледне симптоме респираторне инфекције и да су тражили да га одведу код лекара и да се у вези с тим добије лекарски извештај.

66. У поднесцима Центру А. поднетим 15. априла 2022. године, подносиоци су тражили да се састави план за другу фазу њиховог контакта са М. Нагласили су да ће се прва фаза контакта – састављена од надгледаних састанака – завршити састанком заказаним за 20. април 2022. године и да се мора направити нови план како не би дошло до прекида у њиховом контакту са М. Поновили су да никада нису добили никакав одговор од Центра А. нити су контактирани на било који други начин. Исто су тако нагласили да су редовно имали састанке са психологом из јавног здравства који је имао добар увид у њихову породичну ситуацију и који је сугерисао да прекид контакта између њих и М. не би био у најбољем интересу М.

67. У коментарима на пресуду другостепеног суда, достављеним основном суду 20. јуна 2022. године, подносиоци су, између осталог, приговорили да је другостепена пресуда прекинула њихов контакт са М. Тврдили су да су на састанку са М. 20. априла 2020. године обећали да ће му на следећем састанку донети ускршње поклоне и рекли да ће разменити ускршња јаја, а дете је деловало срећно и узбуђено због тога. Међутим, на састанку у Центру А. 21. априла 2022. године, подносиоцима је речено да се даљи састанци са М. неће одржати осим ако суд не донесе одлуку о контакту. Подносиоци су затражили од основног суда да одмах донесе нову одлуку о њиховом контакту са М. (привремена мера).

68. Извештај разредног старешине М. од 21. априла 2022. године указује на то да је М. имао проблема да сарађује са својим друговима из разреда у тимским задацима и да није могао да прихвати туђа мишљења или сугестије. Поштовао је правила и слушао савете одраслих, али то није увек прихватао. Изразио је љубав према својим хранитељима и рекао је да не жели да види своје биолошке родитеље, те да је показао анксиозност када је морао да иде на састанке са њима.

69. Извештај психолошкиње од 6. јуна 2022. године наводи да је видела М. и његову хранитељку С. и да су они споменули да су М.-ови главни проблеми досада, недостатак концентрације у школи и неуредан рукопис. М. је рекао да се осећа „супер” у С.-овом дому, да му је досадно када види родитеље и да његови родитељи желе да га одвоје од С. Хранитељ је навео да је М. патио од енурезе (мокрења у кревет) и енкопрезе (прљања столицом) око четири дана након што се састао са својим родитељима. Психолошкиња је приметила његов бес и негативан став према родитељима.

70. Дана 24. јуна 2022. године, тим из Центра А., састављен од социјалног радника, васпитача, психолога и директора службе Центра А., поднео је основном суду извештај о контакту подносилаца са М. у периоду између 28. јануара и 20. априла 2022. године. У извештају је наведено да је током тог периода М. показивао знаке енурезе, ноћног знојења и недостатка концентрације, а хранитељима је речено да га одведу код психолога, што су и учинили. У извештају се даље наводи да је тим Центра А. радио на припреми М. за контакт и да је водио разговоре са њим и хранитељком С. након контакта, иако је тим и даље био мишљења да је у најбољем интересу детета да нема никакав контакт са подносиоцима и да подносиоци треба да буду лишени родитељског права.

Тим Центра А. је проценио да С. има добар капацитет да сачува М.-ов идентитет и да га не омета у поновном успостављању везе са подносиоцима. Стога је С. дозволила М. да има редован контакт са својим братом В. и сестром Ми., путем телефона и лично.

Саветник за хранитељство је известио да се М. опирао контакту са подносиоцима, да је тражио уверавања да га подносиоци неће водити у ненадзиране посете и да је пристао да их виђа у присуству запосленог из Центра К. и у просторијама наведене установе.

Контакт између М. и подносилаца се одржавао сваке друге недеље у трајању од 90 минута, у просторијама Центра К., који је био прилагођен за такав контакт, као и у дворишту Центра К., које је имало дечје игралиште.

Особље Центра А. и Центра К. су рекли подносиоцима да активније и директније учествују у комуникацији са М., да га поздраве, похвале, да му седну ближе када се опусти, да учествују у његовим интересовањима и активностима на начин прилагођен његовом узрасту, у смислу тона, гестова и речника, и да буду стрпљиви у погледу његовог почетног отпора.

У почетку су родитељи били резервисани и негативно су реаговали када је М. рекао да све има у дому С. и да од њих не жели ништа. Такође су имали негативан став према С. и члановима особља Центра А. који су били присутни на састанцима.

У извештају је наведено да је мајка дала М. албум са фотографијама њихове породичне куће и покушала да га натера да је се сети. Када се дете присетило неких негативних успомена из детињства са њом и баком и рекло да тамо није било срећно, мајка је покушала да га убеди да то није био случај. С друге стране, подстицала је позитивна сећања на М.-ово детињство са њом. У извештају је наведено да је мајка била више забринута због тога како би контакт могао утицати на судски поступак, него због свог стварног односа са М.

У извештају је наведено да су родитељи више пута М.-у давали лажне информације у вези са њиховим односом и контактом са његовим братом и сестром, В. и Ми., и да је М. касније сазнао да су родитељи лагали.

Извештај Центра А. је такође цитирао извештај Центра К., према којем су родитељи били пасивни током контакта, мајка је била непријатна према особљу Центра А. које је било присутно на састанцима, а оба родитеља су настојала да створе вербалну и невербалну тензију са наведеним особљем. Разговори између запослених Центра К. и М. и С. открили су да је М. рекао да га је контакт са родитељима узнемирио, да је због таквог контакта заборавио како да сабира и одузима бројеве и да се свега сећа, али није прецизирао ниједно сећање. Дете је почело да пати од енурезе и ноћних мора.

Родитељи, а посебно мајка, имали су бројна питања за М., често усмерена на проналажење мана код његових хранитеља или код њега самог. Била је критична према њему и обраћала му се захтевним или оптужујућим тоном. Родитељи су често доносили поклоне које дете није тражило и заборавили су шта је тражило. Што се тиче питања М. о томе да је отац у затвору, родитељи нису понудили никакво прихватљиво објашњење, већ су одговорили: „Рекли су ти то”.

Када је М. рекао родитељима да не жели да живи са њима нити да иде кући са њима, мајка је инсинуирала да му је речено да то каже. Такође је изразила бес због његовог отпора према родитељима.

Отац је покушао да подстакне такмичарски дух код М. како би га натерао да уради нешто што је М. одбио да уради. Чланови особља Центра А. сматрали су да је такво понашање оца опасно за М.

Родитељи нису покушали да промене свој став или понашање када контакт није био задовољавајући, већ су кривили М., његовог брата В., хранитеља или стручњаке присутне на састанцима за сва питања којима су били незадовољни.

Иако су родитељи донели неке књиге и други образовни материјал, као и играчке, нису показали никакво интересовање да се ангажују са М. у истраживању наведених ствари. Исто му тако нису помогли са домаћим задатком који је доносио на састанке, иако им је у неколико наврата речено да се понашају са њим као што би се понашали у свом дому. Конкретно, мајка је показала веома пасиван став у том погледу и више је волела да пије кафу него да учествује у образовним активностима са М. Када су проводили време напољу, мајка није учествовала ни у једној активности и није показала никакво интересовање за активности М.-а са његовим оцем.

Отац је такође у једној прилици непримерено додиривао дете, а мајка је користила непримерен речник.

У извештају је процењено да се родитељи и дете нису зближили, јер родитељи нису показали никакву способност за то, а комуникација између њих је остала површна.

Што се тиче односа између родитеља, у извештају су споменути одређени негативни коментари које су једно о другом изнели.

У извештају је закључено да је контакт са родитељима негативно утицао на М. и изазвао разне симптоме код детета, као што су енуреза, енкопреза, ноћне море и недостатак концентрације у школи, од којих ниједан раније није имао.

У извештају је закључено да би било у најбољем интересу детета да родитељи буду потпуно лишени родитељског права.

71. У извештају саветника за хранитељство у Центру К. наводи се да је породични саветник претходно припремио М. и С. за контакт између детета и његових родитеља, а такође је разговарао о контакту након тога. М. је рекао да не жели да види родитеље, да их је заборавио и да не може да разуме зашто мора да их види. Након саветовања, М. је пристао да види родитеље, али само у присуству саветника за хранитељство и особља Центра А., те је тражио гаранције да га родитељи неће повести са собом.

Извештај је указао на исте проблеме као оне споменуте у извештају тима стручњака Центра А. и препоручио да се надгледани контакт настави, уз додатну припрему М. и родитеља.

72. Извештај психолога од 9. маја 2022. године указује на то да је М. представио своје родитеље у лошем светлу и да је пријавио низ непријатних инцидената у вези са контактом са њима и раним детињством у њиховом дому.

73. Основни суд је 17. октобра 2022. године потпуно лишио подносиоце родитељског права у односу на М. Опширно је цитирао документа која су странке доставиле, посебно горе споменуте извештаје стручњака и извештаје о контакту између подносилаца и М. Закључио је да упркос саветовању и подршци коју су пружили запослени Центра А., контакт није успео да поново успостави задовољавајући однос између њих, искључиво због понашања и пасивности подносилаца.

74. Подносиоци су се 21. новембра 2022. године жалили на пресуду основног суда.

75. Основни суд је 22. новембра 2022. године усвојио допунску пресуду и одбио захтев подносилаца за доношење привремене мере којом би се регулисао њихов контакт са М., наводећи исте разлоге као и они који оправдавају његову одлуку да их лиши родитељског права.

76. Подносиоци су 14. децембра 2022. године такође поднели жалбу на допунску пресуду.

77. Апелациони суд у К. је 27. марта 2023. године поништио обе првостепене пресуде јер их је донео судија појединац, што је супротно закону. Сам апелациони суд је потом лишио подносиоце родитељског права у односу на М. и одбио њихов захтев за доношење привремене мере којом би се регулисао њихов контакт са својим дететом. Позивајући се на горе споменуте извештаје, апелациони суд је закључио да је понашање подносилаца супротно стандардима здравих породичних односа и да је неопходно заштитити М. од даље трауме изазване њиховим непримереним понашањем, које би штетило његовом нормалном емотивном и целокупном личном развоју.

78. Подносиоци су 9. маја 2023. године поднели ревизију Врховном суду.

79. Врховни суд је 12. октобра 2023. године поништио пресуду апелационог суда и вратио предмет на поновно одлучивање. Утврдио је да је потпуно лишавање особе родитељског права најозбиљнија мера предвиђена за родитеља који је озбиљно занемарио своје родитељске дужности или злоупотребио своја родитељска права, тиме доводећи интересе детета у опасност до те мере да је угрожен његов физички, емоционални и интелектуални развој.

Врховни суд је утврдио да чињенице случаја не показују којим конкретним радњама или пропустима су подносиоци занемаривали своје дужности према М. или злоупотребили своја родитељска права, посебно зато што он није живео са њима од августа 2016. године. Такође је утврдио да закључак апелационог суда да подносиоци треба да буду лишени родитељског права није поткрепљен ниједним од стручних мишљења које су судови одредили у предметном поступку.

Врховни суд је сматрао да апелациони суд није испунио своју обавезу да утврди све релевантне чињенице како би могао да донесе одлуку у најбољем интересу детета, већ је уместо тога био под утицајем чињенице да су оба подносиоца лишена родитељског права у погледу своја два старија детета.

Врховни суд је такође утврдио да је Центар А. покренуо поступак против подносилаца и да су судови одлучили у случају на основу извештаја и процена које је израдио тај Центар. У овом случају, вештаци које је именовао суд указали су на потребу да се родитељство подносилаца у односу на М. постепено поново успостави под надзором. Међутим, апелациони суд је своју одлуку углавном засновао на процени Центра К. о контакту између подносилаца и М. који се одвијао у његовим просторијама у присуству целог тима Центра А.

Врховни суд је наложио апелационом суду да јасно утврди све релевантне чињенице, укључујући услове у којима је дете живело, услове у којима су живели подносиоци, покушаје подносилаца да остваре контакт са дететом, проток времена и ниво прилагођавања детета на живот са хранитељима.

80. Апелациони суд у К. је 6. марта 2024. године затражио од Центра К. да поднесе извештај о подносиоцима и М.-у и да организује контакт између њих. Центар К. је 7. маја 2024. године поднео извештај о посетама које је његово особље обавило домовима подносилаца и дому хранитеља.

У извештају је наведено да су 15. априла 2024. године чланови особља Центра К. посетили првог подносиоцу у О., где су сазнали да је подносиатељка нашла запослење у Београду и да тамо проводи своје радне дане. Она је такође проводила доста времена у селу С., где је наследила кућу. Дом подносиоца се састојао од две спаваће

собе опремљене за децу и дневне собе у којој је подносилац проводио већину времена када је био код куће. Спаваће собе су биле уредне, али је дневна соба била неуредна. Подносилац је рекао члановима особља Центра К. да ће се он (подносилац) бринути о њему током недеље, пошто нема стално запослење, а викендом ће се подносиоци захтева заједно бринути о М. Подносилац је такође рекао да његова ћерка из друге везе проводи сваку другу суботу са њим, а понекад и преноћи.

У делу извештаја о посети новом дому подносиоце у селу С. 19. априла 2024. године наведено је да је кућа у којој је живела у веома лошем стању и да је потребно да се потпуно поправи. У извештају је процењено да кућа није погодна за нормалан живот.

У делу извештаја о посети дому хранитеља 19. априла 2024. године наведено је да М. има своју собу опремљену за дете његових година и топао и поверљив однос са својим хранитељима, са којима се осећао пријатно. Међутим, свако спомињање могућег контакта са родитељима изазвало је код М. велику узнемиреност, а хранитељи су известили да је М. сваки пут када би се та тема поменула реаговао веома негативно и изражавао страх за своју будућност и осећај неизвесности, те да му је требало дуго времена да се врати својој рутини.

У извештају је стога закључено да се контакт између М. и подносилаца не може одмах наставити и да је потребно време да се М. припреми.

81. Апелациони суд у К. је 1. октобра 2024. године издао привремену меру којом се налаже контакт између подносилаца и М. сваког последњег петка у месецу, између 12 и 13.30 часова, у просторијама Центра К. Такав контакт је требало да се одржи у присуству тима стручњака Центра К. и С., хранитељке М.-а.

82. Први састанак између подносилаца и М. одржан је 25. октобра 2024. године у просторијама Центра К.

83. Центар К. је 28. октобра 2024. године поднео извештај о контакту између подносилаца и М. у периоду између 10. и 25. октобра 2024. године. У њему је наведено да су 11. октобра чланови особља Центра К. имали састанак са С. и разговарали о њеном активном учешћу у припреми М. за састанке са родитељима. С. је речено да разговара са М. о сусрету са родитељима и да одговори на његова питања у вези са тим.

Наиме, 16. и 23. октобра 2024. године, један од саветника из Центра К. је посетио дом М.-ових хранитеља и разговарао о састанцима са његовим родитељима. Саветник је објаснио распоред састанака, разлоге зашто су његови родитељи желели да га виде и дао је уверавања да ће га пратити особа коју М. изабере. М. је инсистирао да С. буде та особа. Био је веома нервозан када му је речено о састанцима са родитељима и изразио је негативан став према тим састанцима, плашећи се да би га родитељи могли одвести. Саветник и С. су га уверили да се то неће догодити. М. је описао негативна искуства из свог живота са родитељима, рекавши да су га често остављали самог, свађали се и физички се обрачунавали у његовом присуству. Такође је рекао да је једном његов отац разбио чашу током свађе са мајком и да је он (М.) нагазио на разбијену чашу. Мајка му није помогла, већ га је послала напоље и он је морао сам да скине стакло са стопала.

Подносиоци су донели поклоне М.-у током састанка са њим 25. октобра 2024. године. Он их је прихватио, али је рекао родитељима да му више не доносе поклоне у будућности јер је имао све што му је потребно. Подносилац је покушао да разговара са С. о чињеници да је дозвољавала М. да виђа свог брата В., кога је подносилац сматрао лошим утицајем. Чланови стручног тима Центра К. су прекинули тај разговор.

М. је почео да препричава нека негативна искуства из свог живота са подносиоцима када је био мало дете, али су подносиоци негирали његове наводе и коментарисали да му је речено да говори такве ствари. М. је постао веома нервозан и анксиозан и замолио је да изађе напоље са С. на неко време. Након повратка, рекао је подносиоцима да не жели више да их виђа и замолио их је да му дозволе да живи са С. Када су га питали о томе, одговорио је да се не осећа добро када их види, да га састанци са њима узнемиравају и чине нервозним, да се упишкио у кревет после последњег сусрета са њима и да не може добро да се концентрише у школи. Родитељи нису признали М.-ове емоције у том тренутку и инсистирали су на својим правима.

Састанак је настављен у напетој атмосфери, а М. је након тога био веома нервозан и исцрпљен.

У извештају Центра К. предложено је да се састанци скрате на 45 минута и да се омогући њихов прекид.

84. Дана 14. новембра 2024. године, ослањајући се на извештај Центра К. од 28. октобра 2024. године, Апелациони суд у К. је изменио своју одлуку од 1. октобра 2024. године (видети став 81. изнад), одлучивши да се састанци између подносилаца и М. одржавају сваког последњег петка у месецу између 12 и 12.45 часова и да се могу прекинути ако тим стручњака закључи да су М.-ово функционисање и стабилност озбиљно нарушени током састанка.

85. Саветник из Центра К. је разговарао о састанцима са М., који је рекао да више не жели да види подносиоце и да је након састанка од 25. октобра 2024. године био љут и да је провео доста времена у својој соби чекајући да бес прође. Такође се плашио да ће подносиоци доћи да га одведу.

86. Следећи састанак између подносилаца и М. одржан је 29. новембра 2024. године у просторијама Центра К.

87. Центар К. је 2. децембра 2024. године поднео извештај о састанку одржаном 29. новембра 2024. У извештају је наведено да су родитељи инсистирали на разговору о претходном састанку и извештају о том састанку. М. је одбио поклоне које су донели. Подносиоци су коментарисали да је очигледно да су С. и запослени у Центру К. окренули М. против њих. М. их је разуверио у то и рекао да не жели да их види због негативних сећања на живот са њима. Подносиоци су изразили изненађење што се сећа догађаја из детињства, а подносилац је питао М. да ли се сећа када су га киднаповали запослени из Центра К. Тим стручњака Центра К. је прекинуо тај разговор.

Када је М. рекао подносиоцима да скоро свакодневно телефонски разговара са својим братом В., подносилац му је рекао да В. није желео да се он роди и да га В. никада неће волети.

М. је предложио да се играју игрица, а после тога да изађу напоље да се играју са лоптом. Подносилац се придружио, али је подносиатеља остала изузетно пасивна током целог састанка.

Извештај је закључио да „није примећено никакво побољшање ни у погледу садржаја ни у квалитету контакта између подносилаца и М., нити било какво унапређење у посвећености родитеља М.-у, њиховом одговору на његове сигнале, те признању о његовом бесу према њима, како би га разумели и поново успоставили однос” са њим. Није постојала истинска мотивација код родитеља да успоставе квалитетан и садржајан однос са М. Уместо тога, напори родитеља били су усмерени на „истеривање правде”.

88. Следећи састанак између подносилаца и М. одржан је 31. јануара 2025. године у просторијама Центра К.

89. Центар К. је 3. фебруара 2025. године поднео извештај о том састанку. Наведено је да је у свим комуникацијама између М. и саветника Центра К. и његовог тима стручњака М. изразио да веома нерадо жели да види своје родитеље, да не жели даље састанке са њима и да се пита зашто би и даље желели да га виде и зашто му не дозвољавају да живи свој живот без њих, како је тражио. Сваки разговор се завршавао питањем М.-а колико још пута мора да види родитеље и када ће све бити готово.

С. је потврдила да је М. након сусрета са родитељима био нервозан, расејан и раздражљив, и да је проводио много времена у својој соби.

На састанку 31. јануара 2025. године, М. је љубазно одбио поклоне које му је мајка покушала дати. Родитељи су покушали да разговарају о М.-овој браћи и сестрама, али се М. наљутио због онога што су говорили о његовом брату В.

Када су му родитељи постављали питања о школи и распустима, М. је давао кратке одговоре и узнемирио се када су му поновили иста питања. Његов говор тела је такође изражавао фрустрацију и бес.

М. се директно суочио са подносиоцима, тражећи од њих да престану да инсистирају да га виде и говорећи им да више не жели да их види, да их не воли и да жели да настави да живи са својим хранитељима.

На крају састанка, М. је био видљиво узнемирен и исцрпљен и рекао је да не жели да настави да виђа своје родитеље.

Извештај је закључио да није успостављена емотивна веза између подносилаца и М. и да контакт негативно утиче на емоционално благостање и стабилност М.-а.

90. Следећи састанак између подносилаца и М. одржан је 28. фебруара 2025. године у просторијама Центра К.

91. Центар К. је 3. марта 2025. године поднео извештај о састанку одржаном 28. фебруара 2025. године. У њему је наведено да је састанак обележила велика напетост, нервоза и вербалне расправе између подносиоца и М. Током састанка, подносилац је изнео негативне коментаре о С.

У извештају је наведено да је постојао потпуни недостатак емотивне блискости и спонтаности између подносилаца и М., и да је сваки састанак обележио мањи искрен контакт и изазивање реакција родитеља и наметање својих гледишта.

Након састанка, М. је прокоментарисао да су ти састанци били дубоко фрустрирајући и узнемирујући за њега.

У извештају је закључено да је контакт између подносилаца представке и М. био трауматичан за М. и да наставак таквог контакта није био у његовом најбољем интересу.

92. Апелациони суд у К. је 3. марта 2025. године лишио подносиоце родитељског права у односу на М., осим у погледу њихове обавезе да доприносе његовом издржавању. Ослањао се на извештаје стручњака прибављене током поступка и извештаје Центра К. о састанцима између подносилаца и М.

93. Дана 30. априла 2025. године, подносиоци су поднели још једну ревизију Врховном суду. Овај поступак је у току.

IV. ПРАВНА СРЕДСТВА КОЈА СУ ПОДНОСИОЦИ КОРИСТИЛИ У ВЕЗИ СА ДУЖИНОМ ПОСТУПКА ЗА ЛИШАВАЊЕ РОДИТЕЉСКОГ ПРАВА

94. Подносиоци су се 10. марта 2021. године жалили председнику Основног суда у К. на дужину поступка за лишавање родитељског права, али нису добили одговор.

95. Подносиоци су се 17. маја 2021. године жалили Вишем суду у К. да основни суд није усвојио никакву одлуку по њиховој жалби на дужину поступка, поднетој 10. марта 2021. године.

96. Виши суд у К. је 9. јуна 2021. године уважио жалбу подносилаца захтева и утврдио да је дужина поступка била прекомерна. Наложити је основном суду да предузме све процедуралне кораке како би убрзао поступак и што пре донео одлуку о усвајању привремене мере и одлуке о главној тужби.

97. Подносиоци захтева су 13. јануара 2022. године поднели тужбу Основном суду у А., тражећи 3.000 евра (EUR) као надокнаду за прекомерно трајање поступка.

98. Основни суд у А. је 25. фебруара 2022. године делимично уважио тужбу подносилаца и доделио им по 400 евра као надокнаду за дужину поступка. Подносиоци су се жалили, а 18. априла 2022. године, Виши суд у К. је одбио њихову жалбу и потврдио првостепену пресуду.

99. Подносиоци представке су 8. јуна 2022. године поднели уставну жалбу, тврдећи да износ досуђене надокнаде није сразмеран нематеријалној штети коју су претрпели. Нагласили су да се спорни поступак односи на тужбу Центра А. да их лиши родитељског права у погледу њиховог детета, које је било смештено у хранитељској породици од 2017. године, и да њихов контакт са њим није био регулисан. Тврдили су да је због те ситуације њихов породични живот са дететом био прекинут, те да их је он заборавио и да се везао за породицу својих хранитеља. Тражили су од Уставног суда да им досуди 2.600 евра – разлику између износа који су тражили и износа који су им досудили нижи судови.

Чини се да је овај поступак још увек у току.

V. ПОСТУПЦИ ЗА ЗАШТИТУ ПРАВА ДЕТЕТА

100. Подносиоци су 14. октобра 2022. године покренули поступак против Центра А. пред Основним судом у А., тражећи од суда да утврди да је Центар А. прекршио право М. да живи са својом породицом јер га је његово особље 16. августа 2017. године одвело из породичног дома и сместило у хранитељску породицу, где је од тада смештен, као и да није имао редован контакт са родитељима. Подносиоци су такође тражили од суда да наложи да им се дете врати и да се донесе привремена мера којом се регулише контакт између њих и њега током тог поступка.

101. Основни суд је 28. новембра 2022. године одбио захтев подносилаца за доношење привремене мере. Ослањајући се на сву документацију из поступка за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М., пресуде којима су лишени родитељског права у односу на њихово двоје старије деце и осуде подносиоца за породично насиље, суд је утврдио да све ове околности, као и чињеница да подносиоци нису успели да поново успоставе везу са М. током контакта са њим, показују да није у најбољем интересу детета да одржава даљи контакт са подносиоцима.

102. Подносиоци представке су се жалили на ту одлуку и 17. јануара 2023. године је Виши суд у К. одбио њихову жалбу и потврдио првостепену одлуку, потврђујући образложење нижег суда.

103. Подносиоци су 1. марта 2023. године тражили да се предмет пребаци на други суд, а Врховни суд је 17. маја 2023. године усвојио њихов захтев и предмет пренео Основном суду у К. Поступак пред тим судом је у току.

РЕЛЕВАНТНИ ПРАВНИ ОКВИР И ПРАКСА

I. УСТАВ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ ИЗ 2006. ГОДИНЕ, ОБЈАВЉЕН У „СЛУЖБЕНОМ ГЛАСНИКУ РС”, БР. 98/06 И 115/21)

104. Члан 32. Устава гарантује право на суђење у разумном року.

105. Чланови 64. и 65. гласе:

Права детета

Члан 64.

„Деца уживају људска права примерено свом узрасту и душевној зрелости.

Свако дете има право на лично име, упис у матичну књигу рођених, право да сазна своје порекло и право да очува свој идентитет.

Деца су заштићена од психичког, физичког, економског и сваког другог искоришћавања или злоупотребавања.

Деца рођена изван брака имају једнака права као деца рођена у браку.

Права детета и њихова заштита уређују се законом.

Права и дужности родитеља

Члан 65.

Родитељи имају право и дужност да издржавају, васпитавају и образују своју децу, и у томе су равноправни.

Сва или поједина права могу једном или обома родитељима бити одузета или ограничена само одлуком суда, ако је то у најбољем интересу детета, у складу са законом.”

106. Члан 170. утврђује да се „уставна жалба може изјавити против појединачних аката или радњи државних органа или организација којима су поверена јавна овлашћења, а којима се повређују или ускраћују људска или мањинска права и слободе зајемчене Уставом, ако су исцрпљена или нису предвиђена друга правна средства за њихову заштиту”.

II. ПОРОДИЧНИ ЗАКОН, ОБЈАВЉЕН У СГ РС БР. 18/05 И 72/11)

107. Релевантне одредбе Породичног закона гласе као што следи:

Живот са родитељима

Члан 60.

„(1) Дете има право да живи са родитељима и право да се родитељи о њему старају пре свих других.

(2) Право детета да живи са родитељима може бити ограничено само судском одлуком када је то у најбољем интересу детета.

(3) Суд може донети одлуку о одвајању детета од родитеља ако постоје разлози да се родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права или у случају насиља у породици.

...”

Лични односи

Члан 61.

„(1) Дете има право да одржава личне односе са родитељем са којим не живи.

(2) Право детета да одржава личне односе са родитељем са којим не живи може бити ограничено само судском одлуком када је то у најбољем интересу детета.

(3) Суд може донети одлуку о ограничавању права детета да одржава личне односе са родитељем са којим не живи ако постоје разлози да се тај родитељ потпуно или делимично лиши родитељског права или у случају насиља у породици.

...

5) Дете има право да одржава личне односе и са сродницима и другим лицима са којима га везује посебна блискост ако ово право није ограничено судском одлуком.”

Лишење родитељског права

Потпуно лишење родитељског права

Члан 81.

„(1) Родитељ који злоупотребава права или грубо занемарује дужности из садржине родитељског права може бити потпуно лишен родитељског права.

(2) Родитељ злоупотребава права из садржине родитељског права:

1. ако физички, сексуално или емоционално злоставља дете;
2. ако изабљује дете силаћи га на претерани рад, или на рад који угрожава морал, здравље или образовање детета, односно на рад који је забрањен законом;
3. ако подстиче дете на вршење кривичних дела;
4. ако навикава дете на одавање рђавим склоностима; [или]
5. ако на други начин злоупотребава права из садржине родитељског права.

(3) Родитељ грубо занемарује дужности из садржине родитељског права:

1. ако је напустио дете;
2. ако се уопште не стара о детету са којим живи;
3. ако избегава да издржава дете или да одржава личне односе са дететом са којим не живи, односно ако спречава одржавање личних односа детета и родитеља са којим дете не живи;
4. ако с намером и неоправдано избегава да створи услове за заједнички живот са дететом које се налази у установи социјалне заштите за смештај корисника; [или]
5. ако на други начин грубо занемарује дужности из садржине родитељског права.

(4) Судска одлука о потпуном лишењу родитељског права лишава родитеља свих права и дужности из садржине родитељског права, осим дужности да издржава дете.

(5) Судском одлуком о потпуном лишењу родитељског права може бити одређена једна или више мера заштите детета од насиља у породици.”

Делимично лишење родитељског права

Члан 82.

„(1) Родитељ који несавесно врши права или дужности из садржине родитељског права може бити делимично лишен родитељског права.

2) Судска одлука о делимичном лишењу родитељског права може лишити родитеља једног или више права и дужности из садржине родитељског права, осим дужности да издржава дете.

3) Родитељ који врши родитељско право може бити лишен права и дужности на чување, подизање, васпитавање, образовање и заступање детета, те на управљање и располагање имовином детета.

4) Родитељ који не врши родитељско право може бити лишен права на одржавање личних односа са дететом и права да одлучује о питањима која битно утичу на живот детета.

5) Судском одлуком о делимичном лишењу родитељског права може бити одређена једна или више мера заштите детета од насиља у породици.”

Враћање родитељског права

Члан 83.

Родитељу се може вратити родитељско право када престану разлози због којих је био потпуно или делимично лишен родитељског права.

Престанак родитељског права

Када родитељско право престаје

Члан 84.

„(1) Родитељско право престаје:

1. када дете наврши 18. годину живота;
2. када дете стекне потпуну пословну способност пре пунолетства;
3. када дете буде усвојено;
4. када родитељ буде потпуно лишен родитељског права; [или]
5. када умру дете или родитељ.

(2) Родитељско право не престаје родитељу када његово дете усвоји његов супружник.”

Тужба за заштиту права детета

Члан 263.

- „(1) Тужбу за заштиту права детета могу поднети: дете, родитељи детета, јавни тужилац и орган старатељства.
- 2) Тужба за заштиту права детета може се поднети у погледу свих права која су детету призната овим законом а нису заштићена неким другим поступком.
- 3) Право и дужност да обавесте јавног тужиоца или орган старатељства о разлозима за заштиту права детета имају све дечје, здравствене и образовне установе или установе социјалне заштите, правосудни и други државни органи, удружења и грађани.

Члан 269.

- „(1) Поступак за заштиту права детета и поступак за лишење родитељског права нарочито су хитни.
- (2) Прво рочиште заказује се тако да се одржи у року од осам дана од дана када је тужба примљена у суду.
- 3) Другостепени суд дужан је да донесе одлуку у року од 15 дана од дана када му је достављена жалба.”

Члан 332.

„(1) Поступак стављања под старатељство јесте хитан.

(2) Привремени закључак о обезбеђењу смештаја штићеника орган старатељства дужан је да донесе у року од 24 сата од тренутка када је обавештен о постојању потребе за старатељством.

...”

III. ПОДЗАКОНСКИ АКТИ

108. Мере за отклањање неправилности у вршењу послова смештаја деце и омладине у установе социјалне заштите је усвојило Министарство (видети горе наведени став 12) 3. новембра 2006. године, те су објављене у „Службеном гласнику РС”, број 79/05 („Мере за отклањање неправилности у вршењу послова смештаја деце и омладине у установе социјалне заштите”). Дете може бити привремено одузето од породице мером коју усвоји

орган старатељства (у начелу, центар за социјални рад) само изузетно, када се суочава са озбиљном и непосредном опасношћу по своје здравље или живот. Таква мера се доноси на основу члана 332. став 2. Породичног закона и може трајати само док не престану разлози за њено усвајање, односно до судске одлуке о, између осталог, лишавању родитељског права.

Када је дете привремено одвојено од породице на основу одлуке органа старатељства, тај орган је дужан да без одлагања покрене судски поступак ради заштите права дотичног детета, те управља вршењем родитељског права или лишавања родитеља родитељског права. У таквом поступку, суд мора да донесе одлуку о вршењу или лишавању родитељског права или о било којој мери за правну заштиту дотичног детета.

IV. ПРАКСА УСТАВНОГ СУДА

109. Према општим ставовима Уставног суда од 30. октобра 2008. и 2. априла 2009. године, тај суд је „везан” захтевима формулисаним у уставној жалби приликом испитивања да ли је дошло до повреде права или слободе зајемчене Уставом. Уставни суд може разматрати жалбу само у границама уставне жалбе како су је формулисали подносиоци.

110. У одлуци бр. Уж-465/2017 од 4. јуна 2020. године, Уставни суд је усвојио уставну жалбу коју је 16. јануара 2017. године поднела мајка детета против одлуке о привременој мери донете 20. децембра 2016. године којом се старатељство над дететом поверава оцу детета. У том поступку, подносиатељка је поднела уставну жалбу против првостепене одлуке, а да претходно није поднела жалбу апелационом суду. Уставни суд је утврдио да је првостепени суд у својој одлуци навео да се на ту одлуку не може уложити жалба и утврдио да је у тим околностима, у којима је подносиатељки првостепени суд дао погрешне информације о њеном праву на жалбу, она могла да поднесе уставну жалбу без претходног подношења жалбе, иако је таква жалба прописана законом. Уставни суд је утврдио да је дошло до повреде права мајке на приступ суду као саставног дела права на правично суђење.

111. У низу одлука које се тичу старатељства над децом, контакта између родитеља и деце или вршења других родитељских права, Уставни суд је утврдио повреде права подносилаца уставних жалби из члана 65. Устава (видети став 92. изнад) и члана 8. Конвенције, посматрано појединачно или заједно са њиховим правом на суђење у разумном року, те досудио новчану надокнаду за утврђене повреде (видети, на пример, одлуку Уставног суда бр. Уж-5261/2010 од 12. јуна 2012. године, где се подносиатељка притуживала, између осталог, да је поступак у вези са извршењем судске одлуке о вршењу њених родитељских права прекорачио разумне временске рокове).

112. У одлуци бр. Уж-14395/2018 од 26. децембра 2019. године, Уставни суд је утврдио да у случајевима који се тичу родитељских права из члана 65. Устава, има надлежност да процењује уставне жалбе на дужину поступка чак и пре него што су исцрпљена друга правна средства. Утврдио је следеће:

„... у вези са родитељским правима [загарантованим] чланом 65. Устава, Уставни суд понавља да је у бројним одлукама ... утврдио да се уставна права родитеља да брину о свом детету, да обезбеђују његово издржавање, да га васпитавају и образују изводе из обавезе родитеља да се брину о свом детету и да родитељска права постоје само у мери у којој су потребна за заштиту личности, права и интереса детета. Предуслов да родитељ оствари своју уставну обавезу и своја права загарантована Уставом у погледу свог детета, ако родитељ није лишен родитељског права, јесте да родитељ може да оствари директан контакт и успостави физички и емотивни однос са дететом.”

Уставни суд је усвојио уставну жалбу поднету 14. децембра 2018. године у вези са неизвршењем одлуке којом се регулишу права на контакт између подносиоца представке и његовог детета, утврдио повреду права подносиоца из члана 65. Устава и досудио му 1.000 евра у име накнаде штете.

Што се тиче захтева подносиоца да Уставни суд наложи суду пред којим је поступак био у току да одмах изврши спорну одлуку, Уставни суд је прогласио тај део уставне жалбе неприхватљивим, на основу тога што је подносилац имао на располагању посебно правно средство када је реч о дужини тог поступка.

113. У одлуци бр. Уж-708/21 од 9. децембра 2021. године, Уставни суд је усвојио уставну жалбу поднету 21. јануара 2021. године од стране родитеља и деце, јер судови нису у разумном року усвојили одлуку о захтеву за успостављање привремене мере којом би се спречио други родитељ деце да их изведе из земље. Уставни суд је утврдио повреду права подносилаца загарантованих чланом 65. Устава и досудио им по 1.000 евра на име нематеријалне штете.

114. У одлуци бр. Уж-4154/2013 од 29. септембра 2016. године, Уставни суд је усвојио уставну жалбу поднету 24. маја 2013. године против одлука донетих у управним поступцима у вези са смештајем ћерке подносиоца захтева у хранитељску породицу, чак и пре него што су исцрпљена сва друга правна средства, с обзиром на

хитну природу таквог поступка. Уставни суд, позивајући се на судску праксу Суда према члану 8. Конвенције, утврдио је повреду права подносиоца захтева из члана 65. Устава и доделио је подносиоцу захтева 1.000 евра накнаде штете.

ПРАВО

I. НАВОДНЕ ПОВРЕДЕ ЧЛАНА 8. КОНВЕНЦИЈЕ

115. Позивајући се на члан 6. став 1, као и на чл. 8. и 13. Конвенције, подносиоци су се притуживали на почетни и континуирани смештај М. у хранитељској породици, недостатак редовног контакта са њим и дужину поступка за лишавање родитељског права у односу на њега, као и да нису имали правни лек у вези са овим жалбама.

116. Узимајући у обзир своју тренутну судску праксу и природу жалби подносилаца, Суд, као господар правне карактеризације чињеница случаја, сматра да питања покренута у овом случају треба испитати искључиво из перспективе члана 8. Конвенције (упоредити *Veres protiv Шпаније*, број 57906/18, став 54, од 8. новембра 2022. године, и случајеве цитиране у истом), који гласи:

„1. Свако има право на поштовање свог приватног и породичног живота, свог дома и кореспонденције.

2. Државни органи немају право да се мешају у остваривање наведеног права, осим ако је то у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне сигурности или економског благостања земље, ради спречавања нереда или злочина, заштите здравља или морала, или заштите права и слобода других.”

А. Допуштеност

1. Исцрпљивање домаћих правних лекова

(а) Аргументи странака

(i) Влада

117. Влада је тврдила да подносиоци нису правилно исцрпели сва расположива домаћа правна средства релевантна за њихове притужбе по члану 8. Конвенције.

118. Што се тиче поступка у којем је донета одлука о смештају М. у хранитељску породицу, подносиоци нису поднели уставну жалбу против одлуке Управног суда од 31. октобра 2018. године. У том поступку, подносиоци су заиста могли да поднесу уставну жалбу чак и пре него што су исцрпљена сва друга правна средства. Влада је поднела одлуку Уставног суда којом је тај суд уважио уставну жалбу и утврдио повреду права подносиоце захтева у том случају загарантованих чланом 65. Устава (видети став 114. горе), у случају у којем је центар за социјални рад донео закључак о смештају ћерке подносиоце у хранитељску породицу и покренуо поступак за лишавање мајке родитељског права. Уставни суд је утврдио да, иако сва друга правна средства нису исцрпљена, хитна природа тог поступка му је омогућила да размотри основаност уставне жалбе. По мишљењу Владе, то је показало да је уставна жалба потенцијално делотворан правни лек за подносиоце против одлуке о смештању М. у хранитељску породицу.

119. Што се тиче контакта између подносилаца и М., Влада је тврдила да су подносиоци имали могућност да се жале Уставном суду да судови нису усвојили одлуку о њиховом захтеву за успостављање привремене мере у разумном року. У вези с тим, Влада се позвала на одлуку Уставног суда Уж-708/21 од 9. децембра 2021. године, описану у ставу 113 изнад.

120. Што се тиче права подносилаца на контакт са М. након покретања поступка за лишавање родитељског права, Влада је тврдила да су подносиоци могли да поднесу уставну жалбу против допунске пресуде Основног суда у А. од 22. новембра 2022. године и пресуде Апелационог суда у К. од 27. марта 2023. године, којом је одбијен њихов захтев за одређивање привремене мере којом се регулише њихов контакт са М. У вези с тим, позвали су се на одлуку бр. Уж-465/17 Уставног суда од 4. јуна 2020. године, описано у ставу 110 изнад.

121. Када је реч о притужби подносилаца представке по члану 8. у вези са дужином трајања тог поступка, Влада је тврдила да су подносиоци могли директно да се жале Уставном суду на дужину поступка и навела је да је у породичним стварима Уставни суд процењивао такве жалбе по меритуму у складу са чл. 64. и 65. Устава чак и пре него што су исцрпљена друга правна средства, те је досуђивао новчану надокнаду ако је утврдио да су права подносиоца повређена. У вези са тим, Влада се позвала на одлуку Уж-154/2013 Уставног суда од 29. септембра 2016. године, описану у горе наведеном ставу 114.

(ii) Подносиоци представке

122. Подносиоци су тврдили да су исцрпили сва делотворна правна средства у домаћем систему. Они су тврдили да се уставна жалба против одлуке о смештају М. у хранитељску породицу не може сматрати делотворним правним средством, јер Уставном суду обично треба најмање три године да одлучи о уставним жалбама, без обзира на хитност покренутих питања.

123. Што се тиче аргумената Владе о подношењу уставне жалбе у вези са одлукама о привременој мери у погледу контакта између подносилаца и М., подносиоци су тврдили да уставна жалба не може да реши то питање и да су више пута подносили захтеве за издавање привремене мере у судским поступцима за лишавање родитељског права, јер би такве привремене мере могле довести до непосредног контакта са М., за разлику од одлуке Уставног суда.

(б) Процена Суда

(i) Општа начела

124. Општа начела о исцрпљивању домаћих правних лекова резимирани су у предметима *Selahattin Demirtaş* против Турске (бр. 2)[BB], бр. 14305/17, ст. 205. и 206, од 22. децембра 2020. године, и *Communauté genevoise d'action syndicale (CGAS) против Швајцарске*[BB], бр. 21881/20, ст. 138–44, од 27. новембра 2023. године.

125. Суд је, посебно, утврдио да постојање пуких сумњи у погледу изгледа за успех одређеног правног лека који није очигледно узалудан није ваљан разлог за неисцрпљивање тих средстава. Један аспект услова за исцрпљивање јесте да у домаћим поступцима подносиоци морају уложити разуман напор да користе процесна средства која могу спречити или отклонити, зависно од случаја, повреду Конвенције (видети *Вучковић и други против Србије* (прелиминарни приговор) [BB], бр. 17153/11 и 29 друга, ст. 72. и 74, од 25. марта 2014. године).

(ii) Примена ових начела на овај конкретан случај

(α) Иницијални смештај М. у хранитељској породици

126. Суд примећује да, како је Влада истакла, подносиоци нису поднели уставну жалбу против одлуке Управног суда од 31. октобра 2018. године (видети став 28. изнад) којом су потврђене управне одлуке о смештају М. у хранитељску породицу. Суд такође примећује да је Влада поднела одлуку Уставног суда која се тиче истих питања као и у случају подносиоца, односно смештаја детета у хранитељску породицу привременом одлуком центра за социјални рад и покретања поступка од стране истог центра за лишавање мајке родитељског права. Уставни суд је усвојио жалбу подносиоца у том случају, иако није исцрпела сва друга правна средства.

127. То показује да су подносиоци у овом случају могли да поднесу уставну жалбу и против пресуде Управног суда којом је потврђена одлука о смештају М. у хранитељску породицу. Иако је тачно да је Уставном суду требало три године и четири месеца да усвоји одлуку коју је поднела Влада, што очигледно није могло утицати на чињеницу смештаја детета у хранитељску породицу, Суд сматра да то не значи нужно да би случај подносилаца такође био на чекању пред Уставним судом толико дуго. Одлука Уставног суда коју је поднела Влада показује са довољно јасноће да су подносиоци могли да поднесу уставну жалбу и да би Уставни суд размотрио њену основаност. Сама сумња да Уставни суд можда неће реаговати са довољном пажњом како би утицао на смештај М. у хранитељску породицу не може учинити такву жалбу неефикасном.

128. Међутим, подносиоци нису ни покушали да искористе тај правни лек. Према томе, они су пропустили да адекватно исцрпе доступно домаће правно средство.

129. Сходно томе, ова жалба се мора одбити на основу члана 35. ст. 1. и 4. Конвенције због неисцрпљивања домаћих правних средстава.

(β) Континуирани смештај М. у хранитељску породицу и права подносилаца представке на контакт са њим.

130. Суд примећује да је М. смештен у хранитељској породици од одлуке Центра А. од 16. августа 2017. године и да Центар А. није проценио тај аранжман у смислу евентуалних нових дешавања у вези са животним условима подносилаца и њиховом способношћу да се брину о М. С друге стране, подносиоци нису покренули поступак за његов повратак до 14. октобра 2022. године. Тај поступак је још увек у току.

131. Поступак за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М., који је Центар А. покренуо 22. маја 2019. године, такође је још увек у току. У току оба поступка, подносиоци су поднели захтеве за одређивање привремене мере у вези са њиховим контактом са М.

132. Подносиоци нису поднели уставну жалбу у вези са наводним повредама њихових права према члану 8. Конвенције ни у једном од тих поступака.

133. У вези с тим, Суд понавља да у поступцима у којима дужина поступка има јасан утицај на породични живот подносиоца представке (и који стога подлежу испитивању у складу са чланом 8. Конвенције), државе су обавезне да успоставе правни лек који је истовремено превентивни и компензаторни, јер њихова позитивна обавеза да предузму одговарајуће мере како би осигурале право подносиоца на поштовање породичног живота ризикује да постане илузорна ако заинтересоване стране имају на располагању само компензаторно правно средство, које може довести само до накнадне доделе новчане надокнаде (видети *Janošková u Kvocera protiv Slovacke*, број 39980/22, став 53, од 8. фебруара 2024. године, ослањајући се на предмет *Kuppinger protiv Немачке*, број 62198/11, став 137, од 15. јануара 2015. године, са даљим упућивањима).

134. Пракса Уставног суда коју је поднела Влада показује да одлуке Уставног суда нису имале превентивни ефекат. У тим одлукама, Уставни суд је утврдио повреду права тих подносилаца загарантованих чланом 65. Устава, а понекад и чланом 8. Конвенције, те је досудио подносиоцима новчану надокнаду. Међутим, ниједна од одлука Уставног суда није имала никаквог утицаја ни на контакт између подносилаца и њихове деце у тим случајевима, нити на право старатељства тих подносилаца.

135. Из тога следи да уставна жалба није могла имати никакав утицај на контакт подносилаца са М. или на његов континуирани смештај у хранитељској породици. Стога, приговор Владе у вези са неисцрпљивањем домаћих правних лекова у вези са континуираним смештајем М. у хранитељској породици и недостатком редовног контакта између подносилаца и М. се мора одбацити.

(γ) Дужина поступка за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М.

136. Што се тиче природе правних лекова потребних у случајевима где дужина поступка има јасан утицај на породични живот подносиоца представке, поред онога што је речено у горе наведеном ставу 124, Суд наглашава да се правно средство које је само компензационе природе не може сматрати делотворним (видети предмет *Veres*, наведен горе, став 64).

137. Суд напомиње да је правни лек на који се Влада позива у вези са жалбом подносилаца по члану 8. Конвенције о дужини предметног поступка само компензационе природе и стога се не може сматрати делотворним. Стога, приговор Владе о неисцрпљивању домаћих правних средстава у погледу дужине поступка за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М. такође мора бити одбачен.

2. Закључак о прихватљивости

138. Суд примећује да притужбе подносилаца по члану 8. у вези са континуираним смештајем М. у хранитељској породици, њиховим правима у погледу контакта са њим и дужином поступка за лишавање родитељског права у вези са њим нису ни очигледно неосноване нити неприхватљиве по било ком другом основу наведеном у члану 35. Конвенције. Стога се морају прогласити прихватљивим.

Б. Основаност

3. Аргументи странака

(а) Подносиоци представке

139. Подносиоци су се притуживали на основу члана 8. Конвенције да континуирани смештај М. у хранитељској породици није имао законску основу. По њиховом мишљењу, само судска одлука могла је имати такав ефекат, није било разлога да се смештај М. у хранитељској породици продужи током многих година, а домаће власти нису уложиле довољне напоре да поново споје М. са њима. Истакли су да запослени у Центру А. ни на који начин нису олакшали њихово поновно спајање. Напротив, од почетка, ти запослени су имали негативан став према подносиоцима и истрајали су при свом ставу да подносиоци треба да буду лишени родитељског права у односу на М. и да је у најбољем интересу М. да не буде никаквог контакта између њих и њега. Подносиоци су се успротивили таквом ставу запослених у Центру А. и истакли да се подносиоцима увек правилно бринула о М. Такође су тврдили да је став запослених у Центру А. према њима био под утицајем догађаја из прошлости, а не њихове стварне бриге о М.

140. Подносиоци су се такође притуживали на недостатак редовног контакта са М. Они су се снажно супротставили тврдњи Владе да немају истинску жељу да имају контакт са својим сином М., истичући да су континуирано улагали напоре да га виђају редовније подносећи бројне формалне и неформалне захтеве Центру А., судовима, Министарству и Омбудсману.

141. Подносиоци су се даље жалили на дужину поступка за лишавање родитељског права у односу на М., што их је држало у дуготрајном стању неизвесности у погледу њиховог односа са њим.

(б) Влада

142. Влада се сложила да је смештај М. у хранитељску породицу представљао мешање у права подносилаца према члану 8. Конвенције. Тврдили су да то мешање има законску основу, конкретно у Породичном закону и мерама које је усвојило Министарство (видети став 108. изнад). Влада се сложила да је Центар А., који је предузео хитну меру смештања М. у хранитељску породицу, био обавезан да покрене судски поступак без одлагања, али су такође тврдили да закон не прописује никакав конкретан рок за то. Влада се такође сложила да закон обавезује судове да брзо спроведу поступак у вези са тужбом за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М., али је навела да не постоје конкретна временска ограничења у погледу тога колико дуго такав поступак може трајати.

143. Влада је даље тврдила да је, с обзиром на околности у којима је особље Центра А. пронашло М. 16. августа 2017. године, његов смештај у хранитељску породицу био неопходан ради његове сопствене заштите.

144. Што се тиче контакта између подносилаца и М., Влада се позвала на мишљење Центра А. да подносиатеља није имала истински интерес да одржи контакт са М. и да није дошла на прва два заказана састанка са М., да је негативно реаговала на предлоге Центра А. у вези даљих састанака са њим и да је одбила да сарађује са Центром А. у том погледу. Што се тиче подносиоца, Влада је тврдила да током служења затворске казне није показао никакво интересовање за М. Влада је стога тврдила да подносиоци нису били заинтересовани за контакт са М. пре него што је Центар А. покренуо судски поступак за лишавање родитељског права у вези са њим. Стога, чињеница да је прошло приближно 18 месеци између смештаја М. у хранитељску породицу и да покретање судског поступка није могло да утиче на права подносилаца према члану 8. Конвенције, није од значаја јер у сваком случају нису имали истински интерес да брину о М. и одржавају контакт са њим.

Штавише, чињеница да судови нису наредили редован контакт између подносилаца и М. у тим поступцима била је оправдана, јер су стручњаци закључили да такав контакт није у најбољем интересу М.

145. Влада се такође ослонила на мишљења запослених из Центра А. и Центра К., која су указивала да је контакт са подносиоцима имао веома негативан утицај на М.

146. Што се тиче родитељских способности подносилаца, Влада се позвала на извештаје Центра А., осуде подносиоца за насиље у породици, наводе да је сексуално злостављао своју другу децу и чињеницу да су подносиоци лишени родитељског права у погледу своја друга два детета.

4. Оцена Суда

(а) Континуирани смештај М. у хранитељској породици и контакт између М. и подносилаца представке

(i) Општа начела

147. Релевантни општи принципи су наведени на следећи начин у предмету *Strand Lobben и други против Норвешке* ([ВВ], број 37283/13, ст. 202–212, од 10. септембра 2019. године):

„202. Први став члана 8. Конвенције гарантује свакоме право на поштовање породичног живота. Како је добро утврђено у пракси Суда, заједничко уживање родитеља и детета у међусобном друштву представља основни елемент породичног живота, а домаће мере које ометају такво уживање представљају мешање у право заштићено овом одредбом. Свако такво мешање представља кршење овог члана, осим ако је „у складу са законом”, тежи циљу или циљевима који су легитимни према његовом другом ставу и може се сматрати „неопходним у демократском друштву” (видети, између осталог, *К. и Т. против Финске* [ВВ], број 25702/94, § 151, ЕСЉП 2001-VII; и *Johansen*, наведено горе, став 52).

203. Приликом утврђивања да ли је овај последњи услов испуњен, Суд ће размотрити да ли су, у светлу случаја у целини, разлози наведени за оправдање те мере били релевантни и довољни за потребе члана 8. став 2. (видети, између осталих извора, предмет *Paradiso и Campanelli*, наведен горе, став 179). Појам нужности даље подразумева да мешање одговара хитној друштвеној потреби и, посебно, да је сразмерно легитимном циљу који се жели постићи, водећи рачуна о правичној равнотежи која се мора постићи између релевантних супротстављених интереса (*ibid.*, став 181).

204. Што се тиче породичног живота детета, Суд понавља да постоји широк консензус, укључујући и у међународном праву, у прилог идеји да су у свим одлукама које се тичу деце њихови најбољи интереси од

највеће важности (видети, између осталих извора, предмет *Neulinger и Shuruk против Швајцарске* [BB], број 41615/07, став 135, ЕСЉП 2010). Заиста, Суд је нагласио да у случајевима који се тичу бриге о деци и ограничења контакта, интереси детета морају бити испред свих осталих разматрања (видети *Јовановић*, наведено горе, став 77, и *Gnahoré против Француске*, број 40031/98, став 59, ЕСЉП 2000-IX).

205. Истовремено, треба напоменути да су поштовање јединства породице и поновног уједињења породице у случају раздвајања инхерентна разматрања за право на поштовање породичног живота према члану 8. Сходно томе, у случају наметања јавне бриге која ограничава породични живот, власти имају позитивну дужност да предузму мере како би олакшале поновно уједињење породице чим је то разумно изводљиво (*К. и Т. против Финске*, наведен горе, став 178).

206. У случајевима када се интереси детета и интереси родитеља сукобе, члан 8. захтева да домаће власти пронађу праведну равнотежу између тих интереса и да се у процесу уравнотежења посебан значај придаје најбољим интересима детета који, у зависности од њихове природе и озбиљности, могу надјачати интересе родитеља (видети, на пример, случај *Sommerfeld против Немачке* [BB], број 31871/96, став 64, ЕСЉП 2003-VIII (изводи)), и упућивања у истом).

207. Генерално, најбољи интереси детета налажу, с једне стране, да се везе детета са породицом морају одржати, осим у случајевима када се породица показала посебно неподобном, јер прекидање тих веза значи одвајање детета од његових корена. Из тога следи да се породичне везе могу прекинути само у веома изузетним околностима и да се мора учинити све да се очувају лични односи и, ако и када је то прикладно, да се „обнови” породица (видети случај *Gnahoré*, наведено горе, став 59). С друге стране, јасно је да је у интересу детета да се обезбеди његов развој у здравом окружењу, а родитељ не може имати право према члану 8. да предузме мере које би штетиле здрављу и развоју детета (видети, између осталих извора, предмет *Neulinger и Shuruk*, наведен горе, став 136; *Elsholz против Немачке* [BB], број 25735/94, став 50, ЕСЉП 2000-VIII; и *Maršálek против Чешке Републике*, број 8153/04, став 71, од 4. априла 2006. године). Постоји важан међународни консензус о томе да дете не сме бити одвојено од родитеља против њихове воље, осим када надлежни органи, подложни судском преиспитивању, утврде, у складу са важећим законом и поступцима, да је такво одвајање неопходно у најбољем интересу детета (видети члан 9. став 1. Конвенције Уједињених нација о правима детета, наведен у ставу 134. горе). Поред тога, дужност је држава уговорница да успоставе практичне и ефикасне процедуралне гаранције за заштиту најбољих интереса детета и да обезбеде њихову примену (видети Општи коментар Комитета Уједињених нација за права детета број 14 (2013) о праву детета да се његови најбољи интереси узму као примарни разлог, ст. 85 и 87, цитирани у горе наведеном ставу 138).

208. Још један водећи принцип је да се налог за старатељство треба сматрати мером привременог карактера, која се прекида чим околности дозволе, и да све мере којима се спроводи привремено старатељство треба да буду у складу са крајњим циљем поновног спајања биолошких родитеља и детета (видети, на пример, *Olsson против Шведске (бр. 1)*, од 24. марта 1988. године, став 81, Серија А бр. 130). Горе поменута позитивна обавеза да се предузму мере за олакшавање поновног спајања породице чим то буде разумно изводљиво, почеће да оптерећује надлежне органе са прогресивно растућим интензитетом од почетка периода бриге, увек под условом да се уравнотежи са обавезом разматрања најбољег интереса детета (видети, на пример, *К. и Т. против Финске*, наведен горе, став 178). У овој врсти случаја, адекватност мере треба проценити по брзини спровођења исте, јер проток времена може имати непоправљиве последице по односе између детета и родитеља са којим не живи (видети, између осталог, *S.H. против Италије*, број 52557/14, став 42, од 13. октобра 2015. године). Дакле, тамо где су власти одговорне за ситуацију распада породице јер нису испуниле своју горе поменуту обавезу, оне не могу заснивати одлуку о одобравању усвајања на основу одсуства веза између родитеља и детета (видети *Pontes против Португала*, број 19554/09, ст. 92. и 99, од 10. априла 2012. године). Штавише, везе између чланова породице и изгледи за њихово успешно поновно уједињење нужно ће бити ослабљени ако се поставе препреке њиховом лако и редовном контакту једних с другима (видети предмет *Scozzari и Giunta*, наведен горе, став 174; и *Olsson (бр. 1)*, наведен горе, став 81). Међутим, када прође значајан временски период откако је дете првобитно дато под јавну бригу, интерес детета да се његова де факто породична ситуација поново не промени може надјачати интересе родитеља да се њихова породица поново уједини (видети предмет *К. и Т. против Финске*, наведен горе, став 155).

209. Што се тиче замене хранитељског дома далекосежнијом мером као што је лишавање родитељских одговорности и одобрење усвајања, са последицом да се законске везе подносилаца са дететом дефинитивно прекидају, треба поновити да „такве мере треба примењивати само у изузетним околностима и могу бити оправдане само ако су мотивисане преовлађујућим захтевом који се односи на најбољи интерес детета” (видети, на пример, *Johansen*, наведен горе, став 78, и *Aune*, наведен горе, став 66). У самој природи усвајања је да не постоје стварни изгледи за рехабилитацију или поновно уједињење породице и да је уместо тога у најбољем

интересу детета да се оно трајно смести у нову породицу (видети *P. и X. против Уједињеног Краљевства*, број 35348/06, став 88, од 31. маја 2011. године).

210. Приликом утврђивања да ли су разлози за спорне мере били релевантни и довољни у сврху члана 8. став 2. Конвенције, Суд ће узети у обзир чињеницу да се схватања о прикладности интервенције органа власти у брзи о деци разликују од једне државе уговорнице до друге, у зависности од фактора као што су традиције које се односе на улогу породице и на интервенцију државе у породичним односима и доступност ресурса за јавне мере у овој конкретној области. Међутим, разматрање шта је у најбољем интересу детета је у сваком случају од кључне важности. Штавише, мора се имати на уму да националне власти имају предност директног контакта са свим дотичним лицима, често у самој фази када се мере бриге предвиђају или непосредно након њихове примене. Из ових разматрања произилази да задатак Суда није да замени домаће власти у вршењу њихових одговорности за регулисање бриге о деци и права родитеља чија су деца смештена под јавну заштиту, већ да преиспита, у складу са Конвенцијом, одлуке које су те власти усвојиле у вршењу свог права процене (видети, на пример, *K. и T. против Финске*, горе наведен, став 154; и *Johansen*, горе наведен, став 64).

211. Слобода процене која се додељује надлежним националним властима варираће у светлу природе питања и озбиљности интереса који су у питању, као што су, с једне стране, важност заштите детета у ситуацији која се процењује као озбиљно угрожавајућа по његово/њено здравље или развој и, с друге стране, циљ поновног уједињења породице чим околности дозволе. Суд стога признаје да власти уживају широко поље слободне процене у оцени неопходности стављања детета под старатељство (видети, на пример, *K. и T. против Финске*, наведен горе, став 155; и *Johansen*, наведен горе, став 64). Међутим, ово поље није неограничено. На пример, Суд је у одређеним случајевима придао тежину томе да ли су власти, пре него што су дете ставиле под јавну старатељство, прво покушале да предузму мање драстичне мере, као што су подршка или превентивне мере, и да ли су се оне показале неуспешним (видети, на пример, *Olsson (бр. 1)*, наведен горе, ст. 72-74; *R.M.S. против Шпаније*, број 28775/12, став 86, од 18. јуна 2013. године; и *Kutzner против Немачке*, број 46544/99, став 75, ЕСЉП 2002-I). Потребна је строжа контрола у погледу било каквих даљих ограничења, као што су ограничења која власти постављају родитељским правима виђања, и било каквих законских заштитних мера осмишљених да обезбеде ефикасну заштиту права родитеља и деце на поштовање њиховог породичног живота. Таква даља ограничења носе опасност да се породични односи између родитеља и малог детета ефикасно ограничавају (видети *K. и T. против Финске*, горе наведен, *ibid.*, и *Johansen*, горе наведен, *ibid.*).

212. У случајевима који се односе на мере јавне заштите, Суд ће даље узети у обзир процес доношења одлука власти, како би утврдио да ли је спроведен на начин да се осигура да су ставови и интереси биолошких родитеља саопштени властима и да их дужно узму у обзир, и да су они у могућности да благовремено искористе сва доступна правна средства (видети, на пример, *B. против Уједињеног Краљевства*, од 8. јула 1987. године, став 63, Серија А бр. 121, и *Elsholz*, горе наведен, став 52). Оно што треба утврдити јесте да ли су, с обзиром на посебне околности случаја, а посебно на озбиљну природу одлука које треба донети, родитељи били укључени у процес доношења одлука, посматрано у целини, у мери довољној да им се обезбеди потребна заштита њихових интереса и да ли су били у могућности да у потпуности изнесу свој случај (видети, на пример, *W. против Уједињеног Краљевства*, горе наведен, став 64; *T.P. и К.М. против Уједињеног Краљевства [VV]*, број 28945/95, став 72, ЕСЉП 2001-V (изводи); *Neulinger и Shuruk*, горе наведен, став 139; и *Y.C. против Уједињеног Краљевства*, број 4547/10, став 138, од 13. марта 2012. године). Из горе наведених разматрања произилази да коришћење судских средстава од стране биолошких родитеља у циљу поновног спајања породице са њиховим дететом не може као такво бити замерка њима. Поред тога, у случајевима ове врсте увек постоји опасност да ће свако процедурално одлагање резултирати де факто одлучивањем о питању које је поднето суду пре него што је одржано рочиште. Исто тако, ефикасно поштовање породичног живота захтева да се будући односи између родитеља и детета утврђују искључиво у светлу свих релевантних разматрања, а не пуким протеклом времена (видети предмет *B. против Уједињеног Краљевства*, наведен горе, став 65).

(ii) Примена ових начела на овај конкретан случај

148. Неспорно је да веза између подносилаца и њиховог сина М. спада у обим „породичног живота” у смислу члана 8. Конвенције (видети *Strand Lobben и други*, став 202, наведен у горе наведеном ставу 147).

149. Суд примећује да су, са становишта својих права према члану 8, подносиоци оспорили низ одлука и мера које су предузеле власти, тврдећи, у суштини, да је комбинација тих одлука довела до кршења Конвенције. Суд ће испитати питања везана за чињеницу да М. није враћен подносиоцима, као и за недостатак редовног контакта између подносилаца и М. након његовог смештаја у хранитељску породицу. Узимајући у обзир нераздвојивост различитих аспеката жалби како су формулисане пред њим, Суд ће донети закључак о томе да ли је члан 8. прекршен, узимајући у обзир оба аспекта (видети *Kilic против Аустрије*, број 27700/15, став 109, од 12. јануара 2023).

150. Притужбе подносилаца односиле су се на наводно мешање у њихов породични живот, али и на наводно непоштовање позитивне обавезе државе да олакша поновно спајање њихове породице и обезбеди редован контакт између њих и М. Начела која се примењују на процену позитивних и негативних обавеза државе по Конвенцији су слични. Неопходно је водити рачуна о праведној равнотежи која се мора постићи између супротстављених интереса појединца и заједнице у целини, при чему су циљеви у другом ставу члана 8. од одређеног значаја (*ibid.*, став 124; видети такође А.-М.В. *против Финске*, број 53251/13, став 71, од 23. марта 2017. године, ослањајући се на предмете *Hämäläinen против Финске* [ВВ], број 37359/09, став 65, ЕСЉП 2014, и *Dubská и Krejzová против Чешке Републике* [ВВ], бр. 28859/11 и 28473/12, став 165, ЕСЉП 2016).

151. Нема спора да је континуирани смештај М. у хранитељској породици представљао „мешање” у право подносилаца на поштовање њиховог породичног живота. Мера је имала за циљ заштиту интереса детета. Дакле, тежила је легитимном циљу према члану 8. став 2. Конвенције, наиме заштити права и слобода других (упоредити *Achim против Румуније*, број 45959/11, став 94, од 24. октобра 2017. године).

152. Што се тиче питања да ли је мера била у складу са законом, Суд наглашава да није на њему да процењује да ли су постојали релевантни и довољни разлози који су поткрепљивали почетну одлуку о смештају М. у хранитељску породицу. Штавише, свака притужба у вези са почетним смештајем М. у хранитељску породицу проглашена је неприхватљивом (видети горе наведене ст. 124–127). Што се тиче даљег смештаја М. у хранитељску породицу на основу одлуке Центра А., Суд напомиње да таква одлука може бити само привремена и да је Центар А. био обавезан да покрене судски поступак пред грађанским судом без одлагања (видети став 108. изнад). Међутим, Центар А. није покренуо судски поступак све док М. није смештен у хранитељску породицу у периоду од отприлике годину и девет месеци. У тим поступцима није донета привремена одлука о његовом даљем смештају у хранитељској породици. У овим околностима, Суд сматра да је питање „законитости” мешања у право подносилаца на поштовање њиховог породичног живота уско повезано са анализом да ли је укупни начин на који су власти приступиле ситуацији подносилаца постигао праведну равнотежу између датих супротстављених интереса, у складу са њиховим негативним и позитивним обавезама да постигну легитимни циљ којим се тежи у конкретним околностима случаја (упоредити предмете *Kryvitska и Kryvitskyu против Украјине*, број 30856/03, став 49, од 2. децембра 2010. године; *M.S. против Хрватске*, број 36337/10, став 94, од 25. априла 2013. године; и *Вујица против Хрватске*, број 56163/12, став 88, од 8. октобра 2015. године; видети такође предмет *Kilic*, горе наведен, став 126).

153. Суд примећује да је М. у хранитељској породици од 16. августа 2017. године, односно више од 7 година и 6 месеци. Након почетне одлуке о смештају у хранитељску породицу, није било даље процене могућности враћања детета подносиоцима.

154. Што се тиче напора које је уложио Центар А. да регулише контакт између подносиатељке и М., Суд примећује да је Центар А. тврдио да подносиатељка није присуствовала састанцима у Центру К. заказаним за 20. и 28. септембар 2017. године, иако је претходно пристала на те састанке на које су хранитељи довели М. Центар А. је даље тврдио да је његово особље позвало подносиатељку телефоном, а она је рекла да је код куће и да неће доћи у К., и да треба да контактирају њеног адвоката у вези са било којим питањем које се тиче М. Центар је такође навео да је она осујетила њихове даље покушаје да организују и закажу састанке између подносиатељке и М. (видети горе наведени став 33).

155. С друге стране, подносиатељка је тврдила да је увек одговарала на све предлоге Центра А. када су јој позиви били уручени, и да је тражила од Центра да све позиве достави и њеном адвокату, што никада није учињено.

156. Суд примећује да ниједан од домаћих органа власти никада није покушао да утврди зашто је недостајао редован контакт између подносиатељке и М. Било како било, Суд примећује да је, супротно тврдњама Центра А., подносиатељка дошла у Центар К. на два заказана састанка са М. 7. и 20. октобра 2017. године. Суд такође примећује њене напоре да се регулишу њена права на контакт са М. У својој жалби од 1. септембра 2017. године против одлуке Центра А. од 16. августа 2017. године, подносиатељка се, између осталог, жалила да није имала никакав контакт са М. откако је смештен у хранитељску породицу. Дана 22. септембра 2017. године затражила је од Центра А. да јој се одобри право на контакт са М. Она се 9. децембра 2017. године поново жалила Центру А. на недостатак редовног контакта са М. и рекла да га је видела само два пута откако је смештен у хранитељску породицу. У својој жалби од 22. јануара 2018. године против одлуке Центра А. од 29. децембра 2017. године, подносиатељка се поново жалила Министарству због недостатка контакта са М. Навела је да у периоду између 12. марта и новембра 2018. године није била у могућности да се одазове позиву Центра А. због повреде ноге и повезане терапије. У вези са тим, подносиатељка је приложила медицинску документацију и изјавила да је већ поднела исту документацију Центру А. и да је телефоном позвала Центар да обавести запослене да није у могућности да дође у њихове просторије. Међутим, поново нема објашњења зашто контакт између подносиатељке и М. није настављен након тога.

157. У својој жалби од 22. јануара 2018. године против одлуке Центра А. од 29. децембра 2017., подносиатељка се поново жалила Министарству због недостатка контакта са М. У својој тужби пред Управним судом од 15. маја 2018. године, поново се жалила да њена права на контакт са М. нису успостављена у протеклих девет месеци откако јој је одузет. Суд примећује да није било одговора нити реакције на ове конкретне жалбе упућене Министарству и Управном суду. Чак и да није било на Министарству или Управном суду да предузму било какву радњу у својим одлукама по жалби и захтеву подносиатељке, пошто су се те одлуке односиле само на смештај М. у хранитељској породици, Министарство је могло да наложи Центру А. да регулише контакт између подносиатељке и М. Штавише, Центар А. је био упознат са наводима у жалби подносиатељке и могао је да делује по сопственој иницијативи.

158. Први контакт састанак између подносиатељке и М. одржан је 6. октобра 2017., а други 20. октобра 2017. године. Иако је подносиатељка имала проблематично понашање и проблематичан приступ према М. на почетку првог састанка, она је прихватила савет запослених у Центру К. који су били присутни током тог састанка да има позитивнији и конструктивнији приступ према М. Други састанак је прошао добро и у том тренутку М. је и даље био везан за подносиатељку и топло је реаговао на њихов контакт, и желео је да је поново види (видети горе наведени став 22). Очигледно је постојала јака емотивна веза између М. и подносиатељке. Међутим, након само два састанка, њихов контакт је прекинут. Власти нису навеле разлог зашто ови састанци нису настављени.

159. Након што је Центар А. покренуо судски поступак за лишавање подносилаца родитељског права у односу на М., подносиатељка је 15. јуна 2019. године затражила од Основног суда у А. да донесе привремену меру којом се регулише њен контакт са М. У неколико наврата је позивала тај суд да донесе такву меру (видети горе наведене ст. 37, 41, 43, 46, 49, 57. и 67).

160. Након што је судски поступак покренут, први састанак између подносиатељке и М. одржан је 9. августа 2019. године у просторијама Центра К. Чак и у време тог састанка, М. је показао отпор према подносиатељки, сматрао је своје хранитеље својим родитељима и називао их „мама и тата”. М.-ова реакција на подносиатељку на том састанку била је у оштрој супротности са његовим ставом према њој на састанцима 6. и 20. октобра 2017. године, када је прошло само кратко време од његовог првобитног смештаја у хранитељску породицу. Ово само по себи показује да је недостатак редовних састанака између подносиатељке и М. након октобра 2017. године у значајној мери допринео М.-овом отуђењу од његове биолошке мајке. Након састанка 9. августа 2019. године, члан особља Центра А. је рекао подносиатељки да више не мора да долази у центар, наводно зато што није постојала судска одлука о контакту између ње и М.

161. Суд примећује да је на особљу Центра А. било да одлуче о контакту између подносилаца и М. и да га организују. Међутим, то особље је покренуло судски поступак како би потпуно лишили подносиоце родитељског права и сматрали су да је у најбољем интересу М. да нема никакав контакт са њима. Стога се тешко могло очекивати да ће уложити напоре да осигурају подносиоцима одржавање контакта са М.-ом.

162. Током судског поступка, одређена су два извештаја вештака. У том смислу, Суд прво примећује да су подносиоци сносили све трошкове ових извештаја, што је још један показатељ да су изразили снажну мотивацију да одрже контакт и на крају се поново споје са М.-ом.

163. Психолошкиња је дала своје мишљење о подносиоцима у својим извештајима од 5. марта и 26. октобра 2020. године. Што се тиче подносиатељке, психолошкиња је закључила да је она изразила потребу и интересовање да се брине о М. и да је као мајка топла и способна да препозна и задовољи његове потребе. Што се тиче подносиоца, психолошкиња је закључила да је његов родитељски капацитет очуван и да је изразио јасан интерес за контакт, успостављање емотивне везе са М. и потпуну бригу о њему.

164. У погледу контакта између М. и подносилаца током судског поступка, психолошкиња је сматрала да, с обзиром на узраст и развој детета и здравствено и ментално стање мајке, као и на чињеницу да дете дуго није видело мајку, што је изазвало емоционалне поремећаје, поновно успостављање контакта и односа између њих треба да буде постепено. У почетку, контакт треба да буде под надзором, а затим без надзора у краћим интервалима, након чега би требало да проводе викенде заједно. Препоручила је да се контакт између подносилаца представке и М. постепено успостави у три фазе. У првој фази, која би трајала најмање два месеца, подносиоци представке би имали надгледани контакт са М. у његовом месту боравка два пута недељно, уз претходну психолошку припрему детета и сарадњу са његовим хранитељима. У другој фази, која би трајала најмање још два месеца, подносиоци би имали ненадзирани контакт са М. два до три сата, два пута недељно у његовом месту боравка. У трећој фази, подносиоци представке би имали ненадзирани контакт са М. у својој кући викендом, до завршетка судског поступка.

165. Када је, 14. априла 2021. године, више од годину и десет месеци након првобитног захтева за успостављање привремене мере, основни суд одбио захтев подносилаца за доношење такве мере у вези са њиховим контактом

са М., ослонио се на извештај психолошкиње одређен за судски поступак. У том извештају, психолошкиња је препоручила да се контакт између подносилаца и М. постепено успостави. Ипак, основни суд је дао значајну тежину осуди подносиоца за породично насиље и претходну зависност од алкохола, као и чињеници да су оба подносиоца лишена родитељског права у погледу друга два детета коју су имали заједно. Закључци основног суда засновани су на чињеницама из прошлости. Суд прихвата да осуда за породично насиље значајно утиче на нечије родитељске способности, као и зависност од алкохола. Међутим, подносилац је већ одслужио затворску казну и навео је да није конзумирао алкохол од 2016. године. Основни суд није учинио ништа да процени да ли је то тачно и потпуно је игнорисао закључке психолошкиње о родитељским способностима подносиоца, не дајући никакво објашњење за наведено. Што се тиче ослањања основног суда на чињеницу да су оба подносиоца лишена родитељског права у погледу своја друга два детета, Суд напомиње да се то само по себи не може сматрати довољним разлогом да им се не дозволи контакт са М., који је рођен неколико година након што су подносиоци лишени родитељског права у погледу друга два детета.

166. У свом извештају од 10. септембра 2021. године, тим од три стручњака (два психијатра и један психолог) из Института за ментално здравље у Београду препоручио је да, упркос проблемима које су подносиоци имали као родитељи, било би у најбољем интересу М. да задрже нека родитељска права у вези са њим, под надзором, у периоду од годину дана, како би се поново успоставио родитељски однос и развила емоционална веза унутар породице, након чега би требало да се изврши нова процена. Стручњаци су сматрали да је интелектуални капацитет подносиоце границан (испод просека), да је неписмена и да је у стању да задовољи само основне биолошке потребе М.-а. По њиховом мишљењу, она није имала капацитет да адекватно учествује у његовом развоју и задовољи његове емоционалне потребе у смислу организованог стила родитељства. Када је реч о првом подносиоцу, закључили су да је његов интелектуални капацитет просечан, да не пати ни од какве привремене или трајне менталне болести и да је његов алкохолизам у ремисији. Као родитељ, препознао је само основне биолошке потребе детета и није имао јасан и консолидован стил родитељства.

167. Одлука основног суда од 14. априла 2021. године резултирала је прекидом контакта између подносилаца и М., а чињеница да је другостепени суд поништио ту одлуку 21. септембра 2021. године и вратио предмет првостепеном суду на поновно одлучивање није променила чињеницу да је такав контакт остао прекинут. Основни суд није усвојио нову одлуку о контакту између подносилаца и М. до 12. јануара 2022. године, а 20. јануара 2022. године Центар А. је поднео план састанака између подносилаца и М. који су настављени 28. јануара 2022. године, више од две године и пет месеци након последњег састанка између подносиоце и М., који се одржао 9. августа 2019. године. Када је у питању подносилац, то је био његов први контакт са сином откако је пуштен из затвора 4. августа 2020. године.

168. У својим поднесцима Центру А. од 15. априла 2022. године, подносиоци су тражили да се осмисли план за другу фазу њихових састанака са М., будући да је последњи састанак у првој фази требало да се одржи 20. априла. Међутим, на састанку у Центру А. 21. априла 2022. године, подносиоцима је речено да се даљи састанци са М. неће одржати осим ако суд не донесе одлуку о контакту.

169. Контакт је поново прекинут од 10. марта 2022. године па надаље, када је апелациони суд поништио првостепену пресуду. Дана 20. јуна 2022. године подносиоци су поднели нови захтев за одређивање привремене мере првостепеном суду, истичући да постоји ризик да ће се М. додатно отуђити од њих ако се настави са прекидањем контакта.

170. Контакт између подносилаца и М. био је редак, спорадичан и проређен и као такав није могао да послужи као средство којим би власти могле правилно да посматрају и процене родитељске способности подносилаца и њихове потребе за помоћ, саветовањем и препорукама како би имали добре шансе да унапред своје родитељске вештине. Сходно томе, државни органи нису могли да осмисле програм саветовања прилагођен специфичним потребама подносилаца као родитеља. У том смислу, Суд напомиње да је у свом извештају одређеном за судски поступак психолошкиња сматрала да Центар А. није предузео адекватне мере да поново успостави однос између подносиоце и М., што је нарушило емоционалну везу између детета и његове мајке. Препоручила је да би стручњаци из Центра К. требали да надгледају и процењују сваку фазу и дају даље препоруке у складу са тим, с обзиром на то да родитељи сматрају запослене у Центру А. одговорним за њихов недостатак контакта са М.

171. Центар А. је, у својим извештајима о подносиоцима и поднесцима судовима, више пута навео да интерес подносилаца да се М. врати под њихову бригу није био искрен и да је био мотивисан само њиховим статусом у судском поступку. Међутим, Суд примећује да је подносиоца посебно била веома проактивна у својим напорима да се М. врати под њену бригу и да се успостави више контакта са њим.

172. Чим се подносиоца вратила са посла 16. августа 2017. године и открила да М. није код куће, одмах је обавестила полицију да је нестао. Исто тако, 17. августа 2017. године се жалила Министарству због тога што јој је М. одузет, те чим је сазнала да су га одвели чланови особља Центра А., затражила је да јој се врати. Она је

наставила да се жали што јој је дете одузето и да тражи да га врате. Потражила је савет од чланова особља Центра К. чим су одржана прва два састанка са М. Исто тако је показала забринутост за добробит детета, па је у својим поднесцима од 9. децембра 2017. године поновила своје тврдње да је дете смршало и да делује занемарено и под сталним стресом због бруталног одвајања од мајке и дома. Користила је правне лекове против свих одлука које се тичу одузимања М., његовог даљег смештаја у хранитељској породици и недостатка права на контакт. Такође је предложила доказе и тражила да се ураде извештаји Центра К. о њеном контакту са дететом, извештај о стању М. у хранитељској породици и психијатријска процена. Такође је захтевала да се бака детета саслуша као сведок.

173. У својим поднесцима Центру А. од 15. априла 2022. године, подносиоци су навели да су редовно посећивали психолога. Тражили су стручну помоћ, савет и подршку. Такође су понудили да плате психолога који ће бити присутан на њиховим састанцима са М.

174. Све ово показује да су подносиоци, а посебно подносиатеља, показали јасан интерес да се М. врати под њихову бригу.

175. Суд у том смислу понавља да је у вези са обавезом државе да спроведе позитивне мере, утврдио да за родитеље, члан 8. укључује право да се предузму кораци како би се поново спојили са својом децом и обавезу националних органа да олакшају поновно спајање (видети, између осталог, *Ignaccolo-Zenide против Румуније*, број 31679/96, став 94, ЕСЈП 2000-I; *Niutinen против Финске*, број 32842/96, став 128, ЕСЈП 2000-VIII; *Iglesias Gil и A.U.I. против Шпаније*, број 56673/00, став 49, ЕСЈП 2003-V; и *Ball против Андоре*, број 40628/10, став 47, од 11. децембра 2012. године).

176. У овом случају, Суд примећује да су спроведене провере како би се утврдила могућност спајања подносилаца и М. Међутим, оне нису представљале тако озбиљан или континуирани напор да се олакша поновно спајање породице као што би се разумно могло очекивати у сврху члана 8, нарочито зато што је то био једини напор који су органи предузеле у том погледу током више од пет година колико је М. био под старатељством до тада. Минимум који се очекује од органа власти јесте да повремено поново испитају ситуацију како би се размотрило да ли је дошло до побољшања по питању породичне ситуације. Могућности поновног спајања породице ће се прогресивно смањивати и на крају елиминисати ако се биолошким родитељима и деци уопште не дозволи да се састају или изузетно ретко да је мало вероватно да би могло да дође до успостављање природне везе међу њима. Ограничења и забране наметнуте приступу подносилаца М.-у заправо нису припремиле могуће поновно спајање породице, већ су допринеле његовом отежавању. Оно што је упечатљиво у овом случају је изузетно чврст негативан став органа власти (упоредити *К. и Т. против Финске* [BB], број 25702/94, став 179, од 12. јула 2001. године).

177. Надлежни органи су, чини се, доследно претпостављале да су дугорочна нега и смештај у хранитељску породицу неопходни. Препреке за поновно окупљање породице, створене овим ставом, несумњиво су погоршане ограничењима и забранама приступа подносилаца М.-у. Чини се да није учињен никакав напор да се озбиљно размотри прекид јавног старатељства и да се прикупе сви релевантни докази који се односе на било какво потенцијално побољшање ситуације која је довела до одлуке о хранитељству.

178. Нема назнака да је дете било адекватно припремљено да поново успостави контакт прво са подносиатељком, а затим и са подносиоцем. Суд примећује напоре подносилаца у том погледу, на које су се позивали у својим поднесцима основном суду од 23. фебруара, 10. и 22. марта и 8. априла 2022. године, када су описали колико се М. отуђио од њих, тражили да га психолог припреми да се поново повеже са њима и захтевали да психолог буде присутан на њиховим састанцима како би проценио да ли је потребно да се спреми за поновно спајање са њима. Поред тога, захтевали су успостављање контакта са једном од хранитељки коју је М. у том периоду почео да сматра својом мајком и чије је презиме узео као своје. Такође су тражили да они и хранитељи заједно објасне М. ко су му биолошки родитељи. Нема назнака да је било који од тих захтева одобрен или на било који начин одговорен.

179. Изгледа да је М. први пут посетио психолога 6. јуна 2022. године, када је присуствовао прегледу код једне од својих хранитељки, С., коју је већ тада сматрао својом мајком. Психолог је приметио његов отпор према подносиоцима и његове проблеме у вези прихватањем истих. Након тога, редовније је посећивао психолога како би се припремио за састанке са подносиоцима. Суд примећује да је М. добио такву помоћ тек четири године и десет месеци након смештаја у хранитељској породици и да се такве помоћ не може сматрати адекватном за поновно успостављање везе између њега и подносилаца, а камоли њихово поновно уједињење као породице.

180. Након одлуке да ће М. бити смештен у хранитељску породицу, није било преиспитивања те одлуке нити нове процене ситуације у међувремену. У вези с тим, Суд примећује покушаје подносиатељке да се то питање реши. Она је 21. јуна 2019. године поднела поднеске Центру А., истичући да иако се њихова одлука односила

на привремени смештај М. у хранитељску породицу, није се дотакла питања трајања или услова смештаја. Исто се тако жалила да нису предузети никакви кораци да се М. врати под њену бригу.

181. У својим поднесцима, подносиатељка је приложила мишљење судског вештака грађевинарства које је наручила у вези са условима живота у њеној кући и стањем у дворишту. Вештак је саставио извештај са фотографијама на основу посете кући 14. маја 2019. године и закључио да је кућа функционална и безбедна, чврсте градње и погодна за заједнички живот више чланова домаћинства. Фотографије су приказивале уредну и добро опремљену кућу, са посебном собом за дете, дневним боравком, купатилом и кухињом. Она је такође тврдила да у дворишту има траве, оградe између дворишта и пута и врата са бравом у огради, као и да су степенице које воде до улазних врата куће ограђене, што је чинило њену кућу и двориште безбедним за М.

182. Подносиатељка је такође изјавила да је већ извршила све припреме за упис М. у вртић у О. и да јој је потребно лекарско уверење за њега. Замолила је центар да донесе одлуку којом се наводи да више нема потребе да буде смештен у хранитељској породици и да узме у обзир да се тако мало дете лако може отуђити од мајке и породице.

183. У вези с тим, Суд понавља да су домаћи органи дужне да спроведу детаљно испитивање целокупне породичне ситуације (видети *У.С. против Уједињеног Краљевства*, број 4547/10, став 138, од 13. марта 2012. године, и *М.Л. против Норвешке*, број 43701/14, став § 42, од 7. септембра 2017. године). У овом случају, Суд примећује да органи власти нису одговорили на горе наведене поднеске подносиатељке и да није спроведена нова процена околности подносиоца.

184. Извештај психолога Центра А. од 15. маја 2019. године наводи да су запослени Центра А. радили са подносиатељком са циљем неговања њене способности да препозна ризике по безбедност и здравље своје деце, као и њихове развојне потребе. Међутим, никада нису достављени детаљи о датумима састанака подносиатељке са стручњацима Центра А., учесталости ових састанака или њиховом садржају. Нема доказа да је осмишљен свеобухватни план који би јој помогао да развије своје родитељске вештине, нити да је икада била обавештена о таквом плану.

185. Чини се да је став запослених Центра А. према подносиоцима захтева у великој мери био повезан са догађајима који су претходили изрицању налога за старатељство, као што су лишавање родитељских права подносиоца у односу на њихова друга два детета, осуде подносиоца за породично насиље и његов алкохолизам. Иако те чињенице нису ни на који начин безначајне, није било озбиљног покушаја да се процени да ли је дошло до било каквог напретка у способности подносиоца да брину о М., тврдњи подносиоца да је трезан од 2016. године, нити како се променио његов став према претходним делима породичног насиља.

186. С друге стране, тачни разлози зашто је продужење смештаја М. у хранитељској породици било неопходно ради његове заштите и зашто алтернативе нису биле довољне, нису јасно наведени.

187. Суд такође примећује негативан став запослених у Центру А. према подносиоцима, на који је утицало њихово претходно негативно искуство са њима, што је признато у пресуди Врховног суда (видети горе наведени став 79). Међутим, Министарство није извршило процену тог фактора, упркос жалбама подносиатељке у том погледу. У вези са тим, Суд примећује да је особље Центру А. покренуло поступак против подносиоца и да се противило сваком контакту између њих и М.; с друге стране, надгледали су контакт и поновно спајање породице и дали процену о контакту и подносиоцима, на основу чега су судови донели своје пресуде. Сугестије психолога ангажованог за судски поступак – којим је закључено да Центар А. није предузео адекватне мере да поново успостави однос између подносиатељке и М., што је нарушило емотивну везу између детета и његове мајке, као и препоруке да стручњаци из Центра К. надгледају и процењују сваку фазу – нису у потпуности поштоване; запослени у Центру А. су свакако остали задужени за контакт и били су присутни током састанака између подносиоца и М.

188. Недостатак адекватног почетног одговора органа власти на предметну ситуацију и њихов недостатак напора да поново успоставе редован контакт између М. и подносиатељке, а потом и подносиоца, и могуће поновно спајање М. са родитељима, резултирали су потпуним отуђењем М. од родитеља, што је очигледно из извештаја о њиховим најновијим сусретима крајем 2024. и почетком 2025. године (видети горе наведене ст. 83, 85, 87, 89. и 91).

189. Наведена разматрања су довољна да Суд закључи да органи власти нису предузели адекватне и благовремене кораке да правилно реше питање континуираног смештаја М. у хранитељској породици и да нису обезбедили редован контакт између њих. Стога је дошло до повреде права подносиоца на поштовање њиховог породичног живота загарантованог чланом 8. Конвенције у том погледу.

(б) Дужина поступка за лишавање подносилаца представке родитељског права у односу на М.

190. Суд је утврдио да је у случајевима који се односе на породична питања, оно што је за подносиоца представке такође релевантно је разматрање и детаљна анализа могућих последица које би прекомерно трајање поступка могло имати, посебно на уживање права на поштовање породичног живота (упоредити *Laino против Италије* [ВВ], бр.ој 33158/96, став 18. и ст. 24–25, ЕСЉП 1999-І; *Monory против Румуније и Мађарске*, број 71099/01, став 92, од 5. априла 2005. године; *V.A.M. против Србије*, број 39177/05, став 99, од 13. марта 2007. године; *Здравковић против Србије*, број 28181/11, став 71, од 20. септембра 2016. године; и *Kuppinger*, наведен горе, став 122).

191. У овом случају, спорни поступак је започет 22. маја 2019. године и још увек је у току. Стога је до сада трајао приближно шест година. Тај поступак је имао снажан утицај на односе подносилаца и М., а свака неизвесност у том погледу имала је озбиљан утицај на подносиоце. Штавише, поступак се односио и на мере у вези са њиховим контактом са М.

192. У тим поступцима, подносиоци су деловали брзо и нису изазвали никаква одлагања.

193. Суд понавља да постоји разлика у природи интереса заштићених чланом 6. став 1. и чланом 8. Дакле, члан 6. став 1. пружа процедуралну заштиту, укључујући право на одлучивање о сопственим „грађанским правима и обавезама” у „разумном року”, док члан 8, укључујући процедуралне захтеве који су му својствени, има за циљ шири циљ обезбеђивања правилног поштовања породичног живота (видети, *mutatis mutandis*, *McMichael против Уједињеног Краљевства*, од 24. фебруара 1995. године, став 91, Серија А бр. 307-В, и *M.A. против Аустрије*, број 4097/13, став 81, од 15. јануара 2015. године). Сходно томе, иако члан 8. не садржи експлицитне процедуралне захтеве, процес доношења одлука који води до мера мешања мора бити праведан и такав да пружи дужно поштовање интересима заштићеним чланом 8. (видети, између осталог, *Kutzner против Немачке*, број 46544/99, став 56, ЕСЉП 2002-І).

194. Што се тиче овог случаја, спорни поступак се односи на захтев за лишавање подносилаца родитељског права. Генерално, можда није у интересу родитеља да се такав поступак брзо заврши. Напротив, интереси родитеља би могли бити боље задовољени давањем времена да покушају, уз одговарајућу помоћ органа власти, да поново успоставе контакт и евентуално се поново споје са дететом које је смештено у хранитељску породицу. У одређеним околностима, чак и обустава поступка за лишавање родитеља родитељског права би могло бити неопходно како би се обезбедило више времена да такви напори дају резултате. Међутим, у овом случају нема назнака да је дужина поступка била последица напора да се поново успоставе контакт и односи између подносилаца и М. Подносиоци су више пута захтевали од судова да регулишу њихов контакт са М. и да обезбеде редовнији контакт. Судови и други органи су углавном остали пасивни у том погледу. С обзиром на ове околности, Суд сматра да је недостатак брзог одговора у том погледу негативно утицао на однос подносилаца и М., који се чини да се потпуно отуђио од њих. Ово је имало негативан утицај на породични живот подносилаца и представљало је кршење члана 8. Конвенције (упоредити са *Veres*, наведен горе, ст. 88. и 89).

II. ПРИМЕНА ЧЛАНА 41. КОНВЕНЦИЈЕ

195. Члан 41. Конвенције гласи:

„Када Суд утврди кршење Конвенције или протокола уз њу, а унутрашње право Високе стране уговорнице у питању омогућава само делимичну одштету, Суд ће, ако је то потребно, пружити правично задовољење оштећеној страни.”

196. Подносиоци нису поднели захтев по члану 41. Конвенције. Сходно томе, није потребно доделити одштету.

ИЗ ОВИХ РАЗЛОГА, СУД, ЈЕДНОГЛАСНО,

1. *Проглашава* прихватљивим притужбе које се тичу континуираног смештаја сина подносилаца М. у хранитељску породицу, недостатка редовног контакта између подносилаца и М. и дужине трајања поступка за лишавање подносилаца њихових родитељских права у односу на М., а остатак представке проглашава неприхватљивим;

2. *Утврђује* да је дошло до повреде члана 8. Конвенције због континуираног смештаја сина подносилаца М. у хранитељску породицу и недостатка редовног контакта између подносилаца и М.;

3. *Сматра* да је дошло до повреде члана 8. Конвенције због дужине трајања поступка за лишавање подносилаца њихових родитељских права у односу на њиховог сина М.

Састављено на енглеском језику и прослеђено у писаном облику 24. јуна 2025. године, у складу с правилом 77. ст. 2. и 3. Пословника о раду суда.

Милан Блашко

Секретар

Ioannis Ktistakis

Председник